

**Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity
v Českých Budějovicích**

Bakalářská práce

České Budějovice

2009

Michaela Prchalová

Pedagogická fakulta univerzity v Českých Budějovicích
Katedra pedagogiky a psychologie

Česká rodina a její společenská pozice

bakalářská práce

České Budějovice
2009

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Miroslav Somr, DrSc.

Vypracovala:
Michaela Prchalová

Poděkování

Děkuji vedoucímu této bakalářské práce,
doc. PhDr. Miroslavu Somrovi, DrSc., za cenné rady
a připomínky, které mi pomohly při zpracování
předkládané práce

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně a veškerou literaturu jsem uvedla v seznamu použité a citované literatury.

.....

podpis

Anotace

Tématem mé bakalářské práce je česká rodina a její pozice v současné společnosti. Toto téma je poměrně široké, a proto bylo zapotřebí jej v praktické části zúžit a vymezit si jasnější osnovu.

V teoretické části jsem se snažila postihnout základní jevy. Obecné definice, funkce rodiny, její historii od pravěku, sociologii rodiny, vývoj manželství v dnešní společnosti, rozvod a jeho důsledky. V praktické části se zabývám dopady rozvodů na následné soužití dětí a rodičů v pozměněných podmínkách. Hlavně mne zajímalo, jak tato náročná životní situace působí na předškolní děti. Toto téma jsem si vybrala především proto, že rozvod je problém, který se vyskytuje v naší společnosti až příliš často, a který má či měl velký vliv na velkou část jejích členů. K zabývání se tímto problémem mě motivovala též skutečnost, že rozvod potkal nejenom mě, ale také několik mých přátel. Začalo mě proto zajímat, do jaké míry se rozvod rodičů promítne do běžného života předškolního dítěte.

V praktické části jsou uvedeny kazuistiky rodin. V další části se zabývám pozorováním chování dětí. Toto pozorování je doplněno kresbami.

Věřím, že zjištěné informace pomohou mě i ostatním lépe pochopit, co pro děti znamená „rodinné zázemí“.

Abstract

The theme of my dissertation thesis is the Czech family and its position in our contemporary society. As this theme is rather wide it was necessary to narrow its practical part and to define a clearer syllabus

Within the theoretical part of my work I dealt with the basic phenomena such as general definitions, family function, its history since the primeval ages, family sociology, development of marriage in the contemporary society, divorce and its consequences. My main concern in the practical part is the impact of divorce on the subsequent common life of children and parents under the altered circumstances. I was especially interested in how this complicated situation affects the pre-school children. My selection of the theme was greatly influenced by the fact that divorce has become such frequent phenomenon in our society and affects considerably the majority of its members. I was also motivated by my personal experience – as divorce has appeared not only in my family but also in the families of some of my friends.

In the practical part of my work I present case reports from some families. Next part concentrates on the study of children's behaviour which is supplemented with drawings.

I believe that my findings will contribute to better understanding (for me and others as well) of the importance of "happy family life" for children.

Obsah

I. Teoretická část	2
1. Úvod.....	3
2. Rodina	3
2.1. Definice rodiny.....	3
2.2. Historie institutu rodiny	4
3. Sociologické studie rodiny	9
3.1. Teorie rodiny	9
3.2. Typologie rodiny	11
4. Proměny současné rodiny	
4.1. Výběr partnera.....	13
4.2. Sňatek.....	14
4.3. Láska manželská	14
4.4. Rodičovství	15
4.5. Funkce rodiny	17
4.6. Typy rodin z hlediska funkčnosti	18
5. Vývojová stadia manželství	23
5.1. Sociální zánik manželství.....	24
5.2 Tradiční, moderní a postmoderní rodina	24
5.3 Problematika kohabitací.....	27
6. Rozvod a vyrovnání se s novou situací.....	31
6.1 Reakce dětí na rozvod a jejich fáze.....	31
6.2 Prožívání rozvodů u dětí	32
6.3 Děti a noví partneři rodičů	34
II. Praktická část.....	36
1. Cíl a použitá metoda.....	37
2. Stanovení předpokladů.....	37
3. Popis použité metody	37
4. Charakteristika výzkumu	38
5. Výzkumná část	39
6. Závěry výzkumu.....	59
Seznam použité literatury.....	60
Přílohy	61

I. Teoretická část

1. Úvod

Rodina je prvním a závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho vývoj a jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Dívka se těžko stane vyrovnanou, společensky kompetentní ženou, nemá-li v dětství na očích matku. Chlapec se těžko bude orientovat v tom, co je správné mužské chování, nebude-li v rodině vystaven přímému vlivu otce či jiného muže.

2. Rodina

2.1 Definice rodiny

Nejběžnější definicí rodiny je podle sociologického slovníku: „*Skupina charakterizovaná společným bydlením a spoluprací dospělých obou pohlaví a dětí, které zplodili nebo adoptovali*“.¹

Jako „*nejstarší společenskou instituci*“, popisuje rodinu pedagogický slovník. Dále uvádí, že „*Rodina vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu*“.² Obě literatury se shodují v rozlišení rodiny, z hlediska formálního a strukturálního. Nejběžnějším modelem je tzv. nukleární rodina (jaderná), kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a děti. Rodina, která zahrnuje širší příbuzenstvo, jako prarodiče, strýcové a tety, bratrance a sestřenice se nazývá rodina prokreační, širší, někdy též nazývaná rodina příbuzenská.

*Současné pojetí rodiny směřuje k chápání rodiny jako sociální skupiny nebo společenství, žijícího ve vlastním prostoru - domově, uspokojující potřeby, poskytující péči a základní jistoty dětem.*²

Řekneme-li současná rodina, pak máme na mysli ty její rysy, kterými se odlišuje od rodiny nesoučasné, někdejší, která je dnes už spíše výjimkou. Odkazujeme tím na dějinný vývoj rodiny. Současná rodina je rodinou „jádrovou“, kdy ono jádro tvoří partnerská nebo manželská dvojice. Partneři a jejich potomci tvoří rodinu tzv. dvougenerační. Více generační rodina byla samozřejmostí do průmyslové revoluce a přetrvávala s větší či menší odolností v jednotlivých prostředích Evropy až do přelomu

---

¹ Boudon, R. a kol.: Sociologický slovník., Olomouc, Univerzita Palackého 2004, ISBN 80-244-0735-3, s. 162

² Průcha J, a kol.: Pedagogický slovník, Praha, Portál 2004, ISBN 978-80-7367-416-5, s. 202

19. a 20. století. Základem rodiny byl manželský svazek, ten byl zapojen do širších příbuzenských vazeb, vytvářených generacemi prarodičů, jejich dětí, dětí jejich dětí, popřípadě dalšími, vzdálenějšími příbuznými, kteří si uchovávali vztah ke své rodině, k rodu, ze kterého vzešli a za který cítili spoluzodpovědnost.¹

2.2 Historie institutu rodiny

Biblická rodina

První zmínka o rodině jako takové je v knize „Genesis“, kde se praví: „*Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem*“ (Bible 1. Mojžíšova 3.24, Ekumenický překlad, Praha 1984).

Tak nějak vzniklo první manželství, jehož charakter měl na dlouhou dobu předznamenat manželství další. Pevně stanovené podmínky pro vznik manželství a následně rodiny, pevně dané sociální role. Muž, otec, nezpochybnitelná hlava rodiny, živitel ochránce. Na něm ležela plná odpovědnost za stav a chod rodiny a podle Bible byl stvořen právě tak, aby to unesl.

„*Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.*“ (Bible, 1. Mojžíšova 2,18, Ekumenický překlad Praha 1984). Žena – matka, na které spočívalo vše ostatní – péče o domácnost a děti. Jak vyplývá z výše uvedeného, její postavení bylo zamýšleno jako rovnocenné s mužem, a to i přes zmíněné různé sociální role. Snad právě tato různost v rovnosti dokáže muže i ženu uspokojit a dát pocit stability. Nezbytným článkem, tvořícím pradávnou biblickou rodinu bylo dítě. Dítě – matkou opečovávané a otcem přísně vychovávané k úctě a poslušnosti svých rodičů a k následování rodinných i náboženských tradic. Bylo očekáváno a přijímáno. Rodina byla součástí širšího společenství, takže děti měli možnost vyrůstat zcela přirozeně mezi příslušníky několika generací.²

---

¹Možný, I.: Sociologie rodiny, Praha Slon, 2002, ISBN 80-86429-24-8, s.22

² Možný, I.: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství 2006, ISBN 80-86429-58-X

Pravěk

Z doby pravěku neexistují písemné dokumenty, které by vypovídaly o tehdejším způsobu života. Na řadu otázek nám poskytují odpověď prehistorické, etnografické výzkumy a studium života doposud existujících primitivních kmenů. Pravěká společnost měla beztřídní charakter. Z jejího charakteru vyplývala jednotná výchova všech členů společnosti. Od nejtělejšího věku se děti účastnily práce dospělých, kterou napodobovaly. Na jejich výchově se podíleli všichni dospělí, nejenom rodiče. Hračky, které byly dětem zhotovovány, představovaly napodobeniny pracovních nástrojů. První diferenciací, která se odrazila do výchovy, vyplývala z dělby práce mezi mužem a ženou.

Hlavním posláním rodiny této společnosti můžeme spatřovat v zabezpečení reprodukce a dítě jako pokračovatel rodu.¹

Starověké Řecko a Řím

V této době byla rodina striktně patriarchální. Muži a ženy se oddělovali při jídle. Ženám příslušely všechny domácí práce, včetně vaření. Mužům se tolerovaly konkubíny. Levobočci mohli být otcem uznáni za legitimní potomky, pokud manželka neporodila syna.

Svatba i narození prvního dítěte byly provázeny rituály, které měly neutralizovat nepříznivé síly. Proto se obětovala první díla a někdy i první novorozenci. Po narození dítěte jej otec prohlédl a mohl jej zavrhnout, mělo-li viditelnou vadu.

Řecká společnost nutila muže ke sňatkům. Muž se neženil z lásky, ale proto, aby měl mužského následovníka, který by udržoval rodinný kult. Kdyby se rodinný kult neudržel, nemohl by být zemřelý na onom světě šťastný.²

---

¹Šmelová, E.: Mateřská škola – teorie a praxe I, Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, ISBN 80-244-0945-8, s.12

² Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Slon, 1997. ISBN 80-8629-19-9.

Postavení ženy v rodině bylo podřízené. Ženy se zdržovaly převážně ve vyhrazené části domu a co bylo za zdmi, nemělo se jich týkat. Muž pobýval doma málo, se ženou komunikoval také málo. Ženy se vdávaly na konci puberty, muži kolem třicítky. Sňatek domlouval otec nevěsty s ženichem, který zase při volbě nevěsty musel respektovat mínění svého otce. Muž se mohl rozvést kvůli ženině nevěře nebo neplodnosti, a to bez všech formalit. Žena, chtěla-li se rozvést, musela se obrátit na úředníka, který posoudil její důvody. Nevěra manžela ji k rozvodu neopravňovala. Pouze pokud prokázala špatné zacházení a bití, mohl úředník ženu rozvést.¹

Dítě bylo považováno za plnoprávnou osobnost až v okamžiku, kdy dostalo jméno. Potraty nebyly stíhány, vdaná žena si mohla nechat udělat potrat, ale jen se souhlasem svého manžela.

Ve starém Římě se odlišovaly dva druhy sňatku. Sňatek, kdy nevěsta přecházela z péče otcovy do péče manželovy a sňatek, který ponechával ženu v péči otcově, s veškerými majetkovými, dědickými i jinými právními následky.

Podle dochovaných náhrobních nápisů, mohly ženy ve starém Římě pracovat jako švadleny, porodní báby, kojné, kadeřnice, vychovatelky, dokonce i jako lékařky. Jen práce v oblasti práva a povolání bankéře bylo ženám zapovězeno zákonem. Na rozdíl od žen v klasickém Řecku se římské ženy prosazovaly i v politickém životě. Ve starém Římě bylo také mnohem víc rozvodů, než v Řecku. Byly po právní stránce snadnější.¹

Rodina ve středověku

Po pádu starověkého římského impéria se nové formy organizace evropské společnosti objevily nejdříve ve francouzských a německých státních útvarech.

Na naše území tyto vlivy přicházely se zpožděním několika staletí. Dopátrat se toho, jak vypadala evropská nebo slovanská rodina v raném středověku, je velmi obtížné. Jsme odkázáni pouze na kronikářské zmínky nebo na archeologické nálezy.

O Slovanech víme, že po příchodu na naše území (5.stol.n.l.), žili v malých vesnicích a v hradištích. Slovanská rodina byla patriarchální. Mužové mohli mít i více

---

¹ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Slon, 1997. ISBN 80-8629-19-9.

žen. Sňatky domlouvali otcové nevěst, kteří dostávali za děvče tzv. zasnubní dar. Po sňatku se od ženy striktně vyžadovala věrnost. Cizoložství s vdanou ženou mohlo být potrestáno i smrtí nebo prodáním do otroctví. Svobodnou ženu však ženatý muž milovat směl, mohl ji zařadit mezi své manželky nebo konkubíny.¹

Středověká společnost žila často v existenční nejistotě. Mnohokrát zápasila s epidemiemi nemocí, jež decimovaly část obyvatel. Také časté války bezohledně drancovaly zem. Pozdější středověká společnost byla společností stavovskou. Nejvyšším stavem byla šlechta, zvláštním stavem byli duchovní, stav tvořili kupci, měšťané, ale i venkované, kteří představovali naprostou většinu obyvatelstva. Dělili se na poddané a svobodné. K životnímu stylu naší středověké šlechty patřil kult osobní statečnosti, kult ochoty ke křížovým výpravám, ale také kult platonicky zbožňované dámy, který však nebyl nikterak spojován se zakládáním rodiny. O vhodnosti sňatku rozhodovaly dynastické a územní zájmy rodin. I měšťanské rodiny byly zakládány podle majetkových zájmů široké rodiny. Venkovské rodiny musely žádat o svolení ke sňatku vrchnost.¹

Uzavírání sňatků bylo u nás od 11. století svěřeno křesťanské církvi. Přibližně o dvě století později došlo k rozporu mezi proklamovanou rovností všech lidí a církevní praxí. Zhoršovalo se postavení žen ve společnosti. Muž byl i nadále považován za svrchovaného pána nad ženou i dětmi. Křesťanská ideologie podporovala patriarchální pozici otce vůči ženě i dětem. Dítě ženského pohlaví bylo značně podceňováno, což vytvářelo určitý předstupeň nedocenění budoucí ženy.²

Přesto byla rodina ve středověku institucí, bez níž mohl jednatlivec existovat jen těžko. Bez příslušnosti k „pánovi“ a bez příslušnosti k rodině, neměl ve společnosti člověk místo. Venkovské rodiny byly větší. Běžné bylo soužití dvou generací. Ve městech měli velkou rodinu pouze majetnější lidé. Společně s rodinou žili námezdní pracovníci, učni a tovaryši. Sňatky mužů ve městech byly odkládány do doby, kdy se

---

¹ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Slon, 1997. ISBN 80-8629-19-9.

² Šmelová, E.: Mateřská škola – teorie a praxe I, Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, ISBN 80-244-0945-8

mladý muž stane ekonomicky soběstačným. Na venkově tomu bylo naopak. Muži se ženili brzo, aby rodinu obohatili o pracovní sílu co nejdříve.¹

Děti venkovanů žily převážně v nuzných podmínkách a učitelem jim byly vlastní životní zkušenosti. Jejich výchova byla vázána na pracovní proces, byly často přetěžovány těžkou prací. O osvětu pro rodiče se starali kazatelé. Ve svých kázáních vedli rodiče k péči o děti, za něž nesou plnou zodpovědnost až do sedmého roku života. Do této doby byly děti vnímány jako bezmocné a plně odkázané na pomoc dospělých. Poté se dítě stávalo dospělou osobou. V osmi letech muselo dítě buď pracovat v zemědělství, nebo šlo do učení, obvykle mimo domov.²

Středověká rodina se v mnohém podobá rodině antické. Trvá vedoucí postavení muže, podřízená role ženy, vysoká oddělenost mužské a ženské role, necitelnost vůči nenarozeným nebo čerstvě narozeným dětem, vázanost rodiny na majetek.

Období novověku

V počátku 17.století lze zaznamenat změnu ve vztahu k dítěti a to zejména v podmínkách vyšších společenských vrstev. Nabývá na významu pochopit dětství jako specifickou vývojovou fázi. *K pochopení dítěte významně přispěl Jan Ámos Komenský. V jeho spisech vystupuje do popředí láska k dítěti, respektování dětské přirozenosti a nezbytná péče o jeho všestranný rozvoj. Výstižná jsou jeho slova z Informatoria pro školy mateřské: „Dítka jsou nejdražším darem a klenotem nejpilnějšího opatrování hodným“¹*

Významný francouzský myslitel Jean Jacques Rousseau patřil nejen k významným představitelům Velké francouzské revoluce, ale svým pedagogickým románem „Emil, čili o výchově“, zahájil novou etapu pojetí dítěte. Domníval se, že pouze výchova dětí z vyšších vrstev může změnit vládnoucí třídu, která potom bude schopna uskutečnit nápravu celé společnosti. Prosazoval také ochranu osobnosti dítěte a jeho práv.

Revoluce, které bojovaly za občanskou rovnost, nemohly pominout občanská práva žen. Koncem 18.století formovalo své cíle hnutí za ženskou emancipaci nejdříve

---

¹ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Slon, 1997. ISBN 80-8629-19-9, s. 39

² Šmelová, E.: Mateřská škola – teorie a praxe I, Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, ISBN 80-244-0945-8

ve Francii a v Anglii. Žádá se v něm naprostá rovnost mužů a žen před zákonem, svobodnou volbu partnera, určenou pouze citovou náklonností. Patriarchální rodina se od toho momentu začíná rozpadat.¹

19. století znamenalo pro společnost dobu velkých vynálezů a nových pokrokových myšlenek a názorů. Sociální situace rodin nižších vrstev se ale zhoršovala. V továrnách byly za nelidských podmínek využívány děti jako levná pracovní síla. S tím souvisel i špatný zdravotní stav dětí, vysoká úmrtnost a vysoká míra dětské delikvence. Na nevhodné a nezdravé životní podmínky dětí poukazovali mnozí lékaři, pedagogové a kněží. Na konci 19. století byl vydán zákaz zaměstnávat děti do 15ti let. Dětství začalo být vnímáno jako období příprav na dospělost a začlenění se do života společnosti. Muž přestává být jediným živitelem rodiny. Rodina ztratila pevný společenský status daný povoláním svého přednosty. Sňatky přestaly být určovány jinými zájmy než přáním snoubenců.¹

3. Sociologické studie rodiny

3.1 Teorie rodiny

Od počátku šedesátých let devatenáctého století se objevuje stále větší počet výzkumů rodiny. Otázky, které si klade historicko-právní školou ovlivněný výzkum rodiny, se týkají systému norem, zejména právních, vztažených k rodinnému životu. Autoři této školy vycházejí z předpokladu, že tyto normy ovlivňují rodinné, manželské, rodičovské, sexuální a příbuzenské chování. Právní normy soužily jako východisko pro analýzu forem manželství a rodiny.²

Nejvýraznější postavou historicko-právní školy byl profesor občanského práva v Cambridge, Henry Sumer Maine.

Při srovnávací analýze právně historických pramenů z antického Říma a právních systémů ostatních kultur, přisuzoval rodině jako právní jednotce ústřední význam. Podle něj se primitivní společnost skládá z velkorodin a příslušnost k takové

---

¹ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Slon, 1997. ISBN 80-8629-19-9, s. 40

² Možný, I.: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství 2006, ISBN 80-86429-58-X

rodině určuje status jejích členů. Rodinné společenství tvořili rodiče s ženatými syny, jejich ženami a dětmi, pod nadvládou patriarchy.¹

Se zánikem feudalismu se mění rodinné a dědické právo. Velká příbuzenská rodina se rozpadá a kdysi silné domácí společenství ztrácí svoje funkce. Nositelem právních závazků se stává občan a oblast platnosti práva stále více přesahuje rodinu a příbuzenství.

V druhé polovině devatenáctého století už rodina není chápána jako přírodní jednotka, ale jako instituce, vzniklá historickým vývojem. Tehdejší koncepce sociologie, chápe vývoj společnosti jako vyšší stadium vývoje přírody. Předpokládá také, že společnost se řídí jako příroda, podobnými zákonitostmi. Monogamii, jako původní formu manželského vztahu, chápal ještě J.J. Rousseau

Na sklonku devatenáctého století se rozvinula vášnivá diskuze o původní promiskuitě, matriarchátu a skupinových manželstvích jako o nejstarších formách uspořádání manželství, rodiny a vztahů mezi pohlavími. Autoři, kteří publikovali své sociologické výzkumy, byli především doboví cestovatelé a etnografové, zabývající se výzkumem nedotčených civilizací. Takové poznatky skýtalý mocné podněty pro fantazii. Muselo to být jakousi útěchou pro autora, nezrušitelně svázaného zkostrnatěným monogamním manželstvím, uvažovat o divošské promiskuitě.

Pokročilejší etnografické výzkumy zpochybnily schémata společenského vývoje vytvořená evolucionisty devatenáctého století a historické zkoumání evropských rodin ustoupilo na dlouho do pozadí.²

Podle koncepce sociologa Émile Durkheima, vzniká soudobá manželská rodina jako důsledek vydělení se nukleární rodiny z příbuzenské. Jakmile vlastnictví již není vázáno na dům, každý člen rodiny může mít svůj vlastní majetek. Durkheim se domnívá, že dědění majetku a sociálního statusu, které dříve zakládalo pevnost a kontinuitu rodiny, ztrácí stále více na významu. Manželství a rodina jsou akceptovány pouze tehdy, pokud jsou její členové uznávání pro své hodnoty, nezávisle na své sociální roli.²

Za vznik sociologie rodiny, můžeme považovat rok 1855, kdy vyšla studie 36 hornických rodin od Fréderica Le Playe „Evropský dělník“. Le Play, jako uznávaný

---

¹ Možný, I.: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství 2006, ISBN 80-86429-58-X, s. 68.

² Možný, I.: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství 2006, ISBN 80-86429-58-X

důlní odborník, podnikal řadu cest po Evropě, až jej toto povolání zavedlo do hornických osad v německém pohoří Harz. Věnoval se zde studiu dělnických rodin, a zvláště si všímal, jak hospodaří s penězi. Svou metodu spojil s empirickým výzkumem v dnešním slova smyslu. Aby získal vhled do finančního hospodaření studovaných rodin, žil vždy několik týdnů ve sledované rodině jako podnájemník. Jako první se pokusil nalézt kvantifikovatelné jednotky pro studium rodinného života. Nalezl je peněžních příjmech a vydáních domácnosti. Vycházel z přesvědčení, že ty nejpodstatnější informace pro poznání rodiny lze vyčíst z rodinného rozpočtu. Vytvořil schéma rozhovoru a dotazník pro shromažďování údajů. Uvádí v něm řadu skutečností, které se ekonomické analýze vymykají. Psal nejprve o místě, kde rodina žije, o pracovních příležitostech v okolí i o pracovních poměrech rodiny. Pak bylo popsáno náboženství a životní postoje členů rodiny, životní styl rodiny, kde uváděl údaje o bytě, nábytku a také například o volnočasových aktivitách rodiny. Jeho dílo stálo na počátku dlouhého systematického shromažďování dat o následcích industrializace.¹

3.2 Typologie rodiny

Na základě svých monografií rozlišil Le Play tři typy rodin: příbuzenskou rodinu, nestabilní rodinu a rozvětvenou rodinu.

Příbuzenskou rodinu našel při svém cestování u nomádů Orientu a u zemědělsky hospodařících obyvatel východní Evropy. Členové takovéto rodiny pracují bez nároků na odměnu ve prospěch rodiny. Nemají osobní vlastnictví. Děti i po sňatku zůstávají pod pravomocí nejstaršího otce, patriarchy. Stabilita rodiny je vysoká, řídí se tradicí a poskytuje materiální i morální podporu slabším členům rodiny., schopným členům rodiny, je však v jejich rozvoji bráněno.¹

Nestabilní rodina vznikla v bohatých a vzdělaných vrstvách západní Evropy. Žijí v ní pouze rodiče a neprovdané děti. Ty po sňatku rodinu opouští. Otcovská autorita a ochrana tělesně či duševně postižených členů v této rodině mizí. Rodiče a neprovdaní členové rodiny jsou ve stáří izolováni a často umírají opuštěni. Jen několik málo jedinců se dopravuje k úspěchu a bohatství.¹

---

¹ Možný, I.: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství 2006, ISBN 80-86429-58-X

Rozvětvenou rodinu nalézá Le Play v Německu, především v severní části. Pokládá ji za vzor pro sociální reformu, protože stojí mezi nesvobodou příbuzenské rodiny a individuální svobodou nestabilní rodiny. Základ rozvětvené rodiny tvoří rodinný dům, v němž zpravidla zůstává nejstarší syn i poté, co se oženil, a přebírá odpovědnost za udržení kontinuity rodiny a rodinných tradic. Rodinné jmění přechází do rukou jediného dědice, který má povinnosti vůči rodičům do jejich smrti a trvale vůči sourozencům. Nerozdělený majetek je přirozeným základem dobré morálky, pořádku, čistoty, radosti z rodinného života. Tuto rodinu nachází Le Play u malých vlastníků půdy a v těch nejmenších rodinách dělníků, kteří mají i malé vlastní hospodářství. Tato soudržná, plodná a šťastná rodina byla podle Le Playe rozbita ve Francii revolucí a v celé Evropě následujícími válkami, sociálními převraty a industrializací¹.

4. Proměny současné rodiny

Padesátá a šedesátá léta minulého století

Konec druhé světové války přinesl vlnu porodů, rodily se děti, jejichž narození bylo odkládáno za války. Tento stav dostal jméno „poválečný baby boom“. Unavení a otřesení válečnou vřavou a nejistotou, stáhli se lidé k rodinnému krbu. Padesátá léta dvacátého století jsou desetiletím hospodářského růstu, jaký lidstvo do té doby nezažilo. Blahobyt dosáhl vysoké úrovně hlavně ve Spojených státech, jež nemusely zahlazovat následky války. *Prosazuje se neolokalita (nově zakládáná rodina nově zakládá i samostatnou domácnost v novém domě) a pro dvougenerční, samostatně žijící rodinu ražený pojem nukleární rodina začíná být chápán jako označení standardního způsobu rodinného života.*²

I v českých zemích přichází po druhé světové válce „baby boom“ a posilují tendence k neokalitě a nukleární rodině. Spotřební průmysl u nás neutrpěl újmu ani frontovým ničením, ani bombardování, to se našemu území vyhnulo. Konjunktura, jež by nás vynesla v životní úrovni na čelo evropských společností, byla však zlomena v samém začátku komunistickým pučem a následnou totální devastací produktivních sil společnosti a masivním vykořisťováním české ekonomiky Sovětským svazem.

---

¹ Možný, I.: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství 2006, ISBN 80-86429-58-X

² Možný, I.: Sociologie rodiny, Praha Slon, 1999, ISBN 80-85850-75-3, s. 50

Šedesátá léta dvacátého století jsou zvláštním obdobím nepokoje a nadějí, jež však jsou záhy zlomeny. Děti z poválečného „baby boomu“ vstupují do společnosti za naprosto jiných poměrů než jejich rodiče. Mají ambice zásadně jinak zorganizovat společenské instituce a rodinu mají první po ruce.¹

Po pádu komunistického režimu v roce 1989 zažívají rodiny těžkosti, na něž nebyl nikdo připraven. Většina těchto problémů souvisí s otevřením prostoru pro nové druhy společenského uplatnění dospělých mužů a žen. Typickým příkladem nového problému je krize v rodině muže, který začal podnikat, podnikání se mu daří, ale on je v rodině přítomen jen minimálně. Svou absenci se snaží rodině vynahradit zvýšeným přispíváním do rodinného rozpočtu. Někteří z těchto mužů si dopřávají milenky, někteří se rozvádějí a znovu se ožení s mladšími, atraktivnějšími partnerkami.

Nový problém může ale také vyvolat to, že žena dosáhla výrazně lepšího postavení a příjmu než její manžel a ten se musí vypořádat s tím, že jeho žena je významnější postavou jak doma, tak ve společnosti.¹

Dramatický pokles porodnosti a sňatečnosti, spojený s nárůstem rozvodovosti, provází dnešní společnost již několik let. Přibývá dětí vyrůstajících jen s jedním rodičem, nesezdaných manželství a různých forem alternativního soužití muže a ženy. Sociologové tuto situaci nazývají jako „krize rodiny“.

Ještě v generaci matek dnešních mladých lidí platila v České republice pro založení rodiny následující posloupnost kroků: výběr partnera-seznámení se , sexuální styk, nesezdané soužití a když pár zjistil, že čeká dítě, vesměs následoval sňatek.²

4.1 Výběr partnera

Při volbě partnera hraje roli soubor očekávání, který by mohl být dotažen do konkrétní představy o ideálním protějšku. Kromě vědomých očekávání si lidé do partnerského vztahu přinášejí i očekávání nevědomá. V nich může figurovat především rodič, jako pozitivní model i jako odstrašující příklad, nebo jako postava napovrch respektovaná, na jiné úrovni i obávaná až nenáviděná. V naší společnosti v naší době je hlavní podmínkou partnerství zamilovanost, tedy zvláštní stav vědomí, v němž jsme partnerem fascinováni a idealizujeme si ho. Stav intenzivní zamilovanosti trvá několik

---

¹ Možný, I.: Sociologie rodiny, Praha Slon, 1999, ISBN 80-85850-75-3, s. 50

² Možný, I.: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství 2006, ISBN 80-86429-58-X, s. 257

málo měsíců, u mužů rychleji než u žen přechází do stavu střízlivějšího vědomí, v němž je možné partnera hodnotit realisticky. Obecně se očekává, že tento stav zamilovanosti bude trvat celé manželství, proto se do tohoto stavu lidé vmlouvají, i když v něm již nejsou. Jinak by totiž ohrozili iluzi, na níž moderní manželství spočívá.¹

4.2 Sňatek

Člověk si vždycky chtěl magicky zajistit zdar významných akcí, do níž se pouštěl. Snad nejvíce prastaré magie ulpělo na sňatku. Ještě v 18. století byl u nás sňatek pozoruhodně propracovaným rituálem, který spojujícím se rodinám umožňoval zvládnout všechny aspekty týkající se této významné změny. Minimálně dva měsíce před svatbou samotnou probíhaly různé církevní obřady, žádost rodiče o svolení k svatbě, poděkování rodičům za výchovu a pak se „šlo“ do kostela. Dnešní podoba svatby je odlišná. Partneri se dnes vybírají sami, formální námluvy téměř odpadly, právní pozice muže a ženy je stejná. Za vznik manželství jsou odpovědni jen sami snoubenci, sňatek je možný i bez souhlasu rodičů. Ekonomická podpora mladé rodiny je ze strany předchozí generace nutností. Souhlas se sňatkem dává představitel města nebo církve. V pojetí svatby se projeví hodnotová orientace rodin. Případné konflikty týkající se organizace svatby mohou předznamenávat pozdější vážnější střety. Průběh svatby je svědectvím o tom, nakolik se to novomanželům podařilo.¹

4.3 Láska manželská

Každý pár už od navázání vztahu musí sám od něčeho začít a vědomky i nevědomky někam směřovat. Důležitým předpokladem trvale fungujícího svazku je láska. Láska jako závazek, láska jako věrnost tomuto závazku.²

Nikdo nepředpokládá, že lidský pár bude žít ve stavu citového a sexuálního okouzlení ještě po třiceti letech, „dokud je smrt nerozdělí“. Jednou ze základních kvalit manželské lásky, která usiluje o trvalost, je, že svého partnera opětovně volím, nikoli to,

---

¹ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Slon, 1997. ISBN 80-8629-19-9.

² Možný, I.: Moderní rodina, mýty a skutečnosti, Brno: Blok, 1990, ISBN 80-7029-018-8

že jsem věrný jednou danému slovu, ať se děje, co se děje. Tato trvalá možnost volby podněcuje oba partnery k tomu, aby nabízeli ze sebe to nejlepší, aby byli znovu voleni, jen tehdy plní svou funkci.¹

Dnes se nejvíce změnilo postoje k chování svobodných žen. Došlo k výraznému zvýšení hladiny tolerance vůči namlouvacím praktikám dívek na vdávání. Ty se občas při hledání partnera nechávají vést poznatkem, že „s ženatým je to nejlepší“. Tolerance takového chování je pořád ještě výrazem porozumění pro „slabost těla“. Tato strategie se stále více stává společensky přijatelnou a to je skutečné novum, jež tradiční společnosti neznaly. V tradičním pojetí už jednou ženatý muž nemohl být svobodnou dívkou vnímán jako dosažitelný jedinec, protože sociálně nebyl už jako jedinec vnímán. Ženatý člověk, to bylo něco jiného. Nebyla to otázka věrnosti, ale stavu.

Manželství je modernímu člověku základní oporou, základem, zdrojem v jeho obtížném úsilí, aby se prosadil ve světě velkých organizací. To nejmenší, co můžeme od manželského partnera požadovat, je, že našemu úsilí o seberealizaci nestojí v cestě. Nedodržení tohoto pravidla, případně vyžadování obětavosti je už dnes pocíťováno jako nedostatek manželské lásky.¹

4.4 Rodičovství

Dříve, v tradičních rodinách, bylo narození dítěte sezdaným rodičům považováno za samozřejmost. Manželství byla uzavírána často za rozhodujícího vlivu rodičů, kvůli získání potomstva.

Potomek měl být doma pracovní silou, měl vypomáhat při získávání prostředků na obživu, měl být dědicem rodového majetku a garantem jeho uchování a rozmnožení. *Mít děti bylo i nábožensky motivováno – rozmnožovat pokolení zbožných a spravedlivých. Bezdětnost byla tragédií, ale také prohřeškem, byla vnímána jako nějaká hříšnost, která si zaslouží trest.*¹

Některé z těchto znaků slábly a slábnou nadále. Rodiče nemají strach, že ve stáří budou bezvýhradně odkázáni na děti. Mít či nemít děti je dnes spíše věcí osobního rozhodování.

---

¹Helus, Z. Sociální psychologie pro pedagogy, Praha: Grada 2007, ISBN 978-80-247-1168-3, s. 143

Dítě pro rodiče dnes znamená zásah do kariéry. Mladí lidé stále častěji trpí obavou, že zdržení způsobené dítětem a pohlcení péčí o ně způsobí, že šance kariéry bude promarněna. Tyto problémy však daleko víc dopadají především na ženu-matku.

Dítě také zasahuje do způsobu života, neboť omezuje navyklé způsoby volného hospodaření s časem, a to na dlouhou dobu. Výzkumy prokazují, že mnoho rodičů, zejména žen, trpí depresí z pocitu ztráty osobní svobody.¹

Dítě ale také znamená zásah do osobní ekonomiky. Dítě je dnes drahé, finančně stále náročnější. V době, kdy mladý pár se teprve zařizuje, znamená dítě položku, která pro mnohé drasticky mění životní úroveň. Problémy v této oblasti s věkem dítěte strmě narůstají a budou narůstat stále. Mnozí mladí lidé pochybují, zda je vůbec zodpovědné přivést dítě do světa, který je zmítán tolikerými problémy a přináší tolik nejistot.

Výhrady vůči rodičovství jsou ovšem jenom jedním pólem vztahu k němu. Druhým pólem jsou pozitiva, která do života člověka dítě vnáší. Vždyť narození dítěte, dává životu hlubší smysl – žít pro někoho, kdo mne potřebuje. Narození dítěte a přijetí role matky a otce je šancí vzájemného sblížení obou rodičů. Dítě je pro mnohé rodiče výzvou vydat ze sebe to nejlepší, protože je tu dítě a před ním, musím obstát jako vzor.²

Rodina, navzdory proměnám, kterými prochází, zůstává svébytným druhem lidské pospolitosti, bez kterého si většina současníků nedovede svůj život představit.²

---

¹ Helus, Z. Sociální psychologie pro pedagogy, Praha: Grada 2007, ISBN 978-80-247-1168-3

² Možný, I.: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství 2006, ISBN 80-86429-58-X, s. 31

4.5 Funkce rodiny

Pro zdravý vývoj dítěte a pro jeho úspěšnou socializaci, vyčlenil prof. Helus deset základních funkcí rodiny:¹

- 1) **Uspokojování základních potřeb dítěte v ranných stádiích jeho života.** Jde o uspokojování biopsychických potřeb (jídlo, pití, pohodlí, spánek). Dále pak uspokojování psychických potřeb dítěte, jako je potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů, potřeba stálosti, řádu a smyslu v podnětech, pravidelného životního rytmu a lásky. Tím, že se v rodině toto uspokojování děje v kontaktu se stále stejnými lidmi, může si na ně dítě přivyknout a vroucně je prožívat. Vznikají tak podmínky pro přirozený vývoj dítěte.
- 2) **Uspokojování potřeby domova a potřeby „mít svého člověka“ a identifikovat se s ním.** Tato potřeba je základem povědomí, že patřím do spolehlivých a láskyplných vztahů. Tam kde je toto uspokojování potřeby narušeno, traumatizováno, komplikováno, tam vznikají zárodky poruch osobnostního vývoje.
- 3) **Vytváření prostoru pro aktivní projev dítěte a jeho součinnost s druhými.** Tuto potřebu můžeme charakterizovat prožitkem „já jsem, jednám, dovedu, zvládám...“ Vytváří se tak vědomí sebe sama, jako původce událostí, někoho, kdo se svým jednáním sblíží s lidmi a světem a obohacuje život svůj i jiných.
- 4) **Uvádění dítěte do vztahu k věcem rodinného vybavení.** Dítě má příležitosti pozorovat druhé, jak zacházejí s předměty, jak jim na nich záleží, jak je kupují, uchovávají a opravují. To vše má význam pro kultivaci vztahu dítěte k hmotnému světu.
- 5) **Rodina určuje prvopočáteční prožitek sebe sama jako chlapce nebo dívky.** Napomáhají tomu vzory matky a otce, případně babičky a dědečka, i zkušenosti se sourozencem.
- 6) **Rodina skýtá dítěti bezprostředně působící vzory a příklady.** Skrze lásku k otci a matce, vciťování se do nich v různých situacích, napodobování jejich jednání, se dítě učí vidět v druhém člověku osobnost a samo touží být osobností.

---

¹Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.141

- 7) **Rodina v dítěti upevňuje a rozvíjí vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty.** Děje se tak tím, že dítě je přirozeně zapojováno do společných činností rodinného kolektivu (herní, pracovní, zájmové, rekreační).
- 8) **Rodina otevírá dítěti příležitost vejít do mezigeneračních vztahů a tím proniknout do chápání lidí různého věku.** Rodina včleňuje dítě do vztahů s prarodiči, do vztahů s mladšími i staršími sourozenci, strýci a tetami.
- 9) **Prostřednictvím prarodičů, starších sourozenců a příbuzných navozuje rodina dítěti představu o širším okolí, společnosti a světě.** Dítě si tak ujasňuje svět profesí, svět problémů a pokušení, kterým je třeba čelit.
- 10) **Rodina je dětem prostředím, kde se mohou svěřit, očekávat moudré vyslechnutí, radu a pomoc.** Tato funkce nabývá na významu se vstupem dítěte do školy, kdy se zesiluje období nezdarů, neúspěchů a krizí. Obavy a nejistoty se díky chápacímu zázemí rodiny lépe překonávají.¹

4.6 Typy rodin z hlediska jejich funkčnosti

Zamyslíme-li se nad výše uvedenými funkcemi, které by rodina měla vůči dítěti plnit, pak nás napadne, že jsou zde popisovány spíše ideály, než každodenní realita. Běžně se setkáváme s problémy, kterými prochází každá rodina. Některá se s problémy za čas vyrovná, jiná se ze svých problémů nedokáže nikdy vymanit. To vše nezůstává bez vlivu na jejich děti. Toto zjištění zřejmě vedlo profesora Heluse k sestavení pěti kategorií rodin podle jejich funkčnosti vzhledem k dítěti.²

- 1) **Funkční rodiny s přechodnými problémy.** Ty dokážou své problémy vždycky vyřešit a dále se pozitivně rozvíjet. Těchto rodin je většina. Jejich problémy způsobují nejrůznější vlastnosti jejich členů, vnější okolnosti, osobní selhání. Ohrožení funkce rodiny si ale její členové uvědomují a zpravidla obětavým úsilím je dávají do pořádku, dokážou řešit své problémy sami.
- 2) **Problémové rodiny.** Zde už nejde jenom o to, že rodina má problémy, ale že je zproblematizováno plnění jejich funkcí. Členové rodiny čelí krizi a hrozbě rozpadu. Častou alternativou bývá rozchod a hledání způsobu, jak uspořádat záležitosti tak, aby jím netrpěly děti.
- 3) **Rodiny dysfunkční.** Funkce takovéto rodiny jsou dlouhodobě vážně narušeny, rodině se vymkla situace natolik, že děti jsou vážně ohroženy. Příkladem mohou

¹ Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.141

² Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.148

být rodiny zatížené alkoholizmem, vleklou krizí, jejíž důsledky přetrvávají, rodiny s podprůměrným příjmem, tísnící se v nevyhovujícím bytě, bez schopnosti vytvořit si perspektivu k řešení. Rozchod rodičů zanechává v těchto případech traumatické a dlouhodobě působící následky.

- 4) **Rodiny nefunkční.** Toto označení znamená, že rodina neplní vůči dětem svůj účel a dítě vysloveně ohrožuje. Tak tomu bývá v případech, kdy nezájem rodičů o dítě přerůstá v nenávistný postoj vůči němu. Je tedy naléhavě nutné hledat řešení mimo tuto rodinu. Zpravidla se tak děje rozhodnutím soudu o zbavení rodičovských práv a umístěním dítěte v dětském domově. Takových rodin je u nás evidováno méně než 1%.

Nejčastějším typem rodin jsou v současnosti rodiny s přechodnými problémy. Jejich charakteristiku lze popsat na devíti typech rodin.¹

Nezralá rodina

Rodiče, které rodičovství nepříjemně zaskočí a dítě je přijímáno jako nechtěné. I když se situace a postoj k dítěti dříve či později upraví, nezralost způsobuje velké problémy, hlavně dětem. Existuje několik podob nezralosti:

- nezralost v oblasti životních hodnot - mladí rodiče mají mnoho problémů sami se sebou, jsou zvyklí, že někdo pečuje o ně, a náhle mají sami pečovat o někoho bezmocného a bezbranného. To vnáší do péče o dítě mnoho nestability, improvizace i povážlivého rizika, což se odrazí i v povahových rysech dítěte.
- nezralost v oblasti zkušeností – mladí rodiče toho málo vědí, málo si dovedou představit a domyslet. Vesměs zlehčují dosah toho, co by mohlo dítěti škodit. Nedokážou se do něho vcítit.
- nezralost v oblasti citů – mladí rodiče propadají afektům, ale už méně dokážou obklopit dítě klidnou atmosférou pohody a něhy.

Pedagog primární školy má zpravidla v každé třídě jedno nebo více dětí z nezralých rodin. Může tak zde sehrát velkou roli. Ukazuje se, že on je vlastně prvním člověkem, který dokáže takovým mladým rodičům otevřít oči pro hlubší pochopení toho, co jejich dítě potřebuje.²

---

¹ Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.149

² Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.148

Přetížená rodina

Rodiče nepostrádají výchovatelkou zralost, mají o výchovu dítěte upřímný zájem, záleží jen na vzorné péči o ně, milují je. Často mají nadprůměrné vzdělání. A přesto dítě strádá v uspokojování řady svých důležitých potřeb. Důvodem je přetíženost doléhající na matku nebo otce, což se promítá do způsobu jejich soužití. Některé rodiče problémy mobilizují k činorodosti a z toho profitují i děti. Oproti tomu rodiče s nízkou frustrační tolerancí k zátěži podléhají pocitu, že se zhroutlí (někdy se i skutečně zhroutlí), že jsou vyčerpaní, bezradní a neví kudy kam. Zdroje takovéto přetíženosti mohou být:

- přetíženost konflikty – konflikty mezi manželi, mezi příbuznými, sousedy, konflikty v zaměstnání, které se promítají do rodiny.
- přetíženost rodičů narozením dalšího dítěte - s tím souvisí obava, že už nezvládnou povinnosti tak, jak je nezbytně třeba a že starší sourozenci budou strádat.
- přetíženost starostmi způsobenými nemocí v rodině – úzkosti a obavy s tím spojené odsouvají jiné záležitosti do „havarijního“ stavu.
- přetíženost citovým strádáním – pocit osamocení po rozvodu, po úmrtí vlastních rodičů, po přestěhování.
- přetíženost bytovými a ekonomickými problémy.

Přetíženost takovéto rodiny bývá většinou dočasná. Učitel se v tomto období snaží dítěti kompenzovat strádání a dbá na to, aby je v žádném případě nepřetěžoval, spíše usiluje o to, aby nedocházelo k hromadění neúspěchů. To má zpětně i značný uklidňující vliv na rodinu.¹

Ambiciózní rodina

Často jde o rodiny, kde na první pohled existují dobré podmínky pro rozvoj dítěte. Problém je v tom, že rodiče jsou nadměrně pohlcováni potřebami, které se váží k jejich vlastnímu uplatnění, postupu a seberealizaci. Obvykle si to neuvědomují a takovouto myšlenku vylučují. V jejich hodnotovém žebříčku dominuje kariéra, úspěšnost jak v zaměstnání tak ve sportu a vysoký materiální standart (rodinný dům, luxusní auta, přepychové vybavení domácnosti, nadprůměrné platy.). Tito rodiče své děti často velkoryse obdarovávají a kompenzují si tak vztah s dítětem kde pak chybí naplnění citových potřeb jako je láska, soucítění a solidarita. Děti z takovýchto rodin

---

¹ Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.152

bývají nespokojené, ale nedovedou vyjádřit, co jim vlastně chybí. Tato nespokojenost je často uvádí na scestí.

S ambiciózní rodinou bývá mnohdy obtížné najít společnou řeč.¹

Perfekcionalistická rodina

Pro rodiče z takovéto skupiny je typické, že staví své dítě soustavně do nátlakových situací, kdy musí podávat vysoké výkony, vykazovat perfektní výsledky a být lepší než ti druzí. To vše bez ohledu na předpoklady dítěte a zásady jeho harmonického vývoje. Přehnaný požadavek rodičů se dostává do rozporu se schopnostmi dítěte (je od něj žádáno víc, než je schopno zvládnout), s jeho zájmy (je od něj žádáno něco, k čemu nemá vztah), s vnějšími možnostmi dítěte (v rodině se stále něco děje a dítě se nemůže na nic soustředit). Dítě se tak dostává do permanentní zátěže. Má pocit, že musí dosáhnout výsledků, jaké očekávají rodiče. Vzniká vyčerpanost a úzkost, že dítě neobstojí a selže. Prohlubuje se zklamání, nastává disharmonie ve vztazích mezi dítětem a rodiči, otřesení sebejistoty a sebedůvěry.

Učitel se snaží spolu s rodiči hledat způsoby, jak uvést v soulad nároky rodičů s nereálnými možnostmi dítěte. Osvědčuje se spolupracovat s pedagogicko-psychologickou poradnou.¹

Autoritářská rodina

Bývá to rodina, kde jsou vztahy k dítěti omezeny na ustavičné přikazování a zakazování, aniž je přihlíženo k potřebě dítěte. Dochází k frustraci závažných seberealizačních potřeb. Důsledky se projevují např. ve sklonu k apatii, rezignaci, nezájmu o cokoliv, v impulzivních výbuších nahromaděné averze k autoritářským poměrům v rodině.

Autoritativně působící rodiče vyžadují automatickou a slepou poslušnost. Často praktikují vůči dětem samoučelný dril a šikanování. Velmi často používají trestů, ať už fyzických (bití) nebo psychických (zesměšňování, ponižování, odmítání lásky). V těchto rodinách není neobvyklé, že dítě musí za trest poděkovat. U dítěte pak často dochází k masivnímu potlačení touhy rozvíjet se jaké osobnost, anebo narůstají silné agresivní tendence, vybíjející se v destrukcích.

---

¹ Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.153

Zdrojem autoritářství bývá většinou otec, ale může to být i matka, případně někdo z prarodičů. Ostatní dospělí členové pak sami autoritářstvím trpí, a mnohdy je sami dále aplikují vůči dětem.¹

Nadměrně liberální rodina

Rodiče nejsou s to vytyčovat před dítětem jasné výchovné cíle a realizovat spolu s ním cesty k jejich dosažení. Dítě pak strádá nedostatkem řádu, programu, chybí mu styl soužití. Nepřivyká principům, kterými je třeba se řídit, a podléhá sklonům k lenosti, pochybným zábavám, egoizmu a sobectví.

Učitel se snaží spolu s rodinou uzavírat jasně formulované dohody, týkající se postupného integrování prvků řízení do rodinného života.¹

Odkládající rodina

Některé přetížené, ambiciózní nebo mladší rodiny nacházející se ve vleklé krizi, mají často tendence svěřovat – „odkládat“ své dítě kdykoliv je to možné. Vážná situace nastává, když rodiče dítě svěřují každému, kdo je jen trochu ochoten jim odpomoci. Dítě putuje k prarodičům, tetám, přátelům a známým, absolvuje dočasné pobyty v kolektivních výchovných zařízeních. Tím se narušuje základní osa jeho citového zrání. Ztěžuje se mu vytváření vztahu k „mým“ věcem, k „mým“ lidem a k „mému“ domovu. Je zde nebezpečí vzniku deprivace syndromu – příznaku citového strádání.²

Disociovaná rodina

Pro tento typ je charakteristické, že jsou vážně rozrušeny důležité vztahy, které jsou nezbytným předpokladem psychologické funkčnosti rodinného prostředí. Narušeny mohou být vnější nebo vnitřní vztahy, eventuálně oboje.²

Narušení vnějších vztahů rodiny, tím může být buď izolovanost od vnějšího okolí, anebo konfliktnost ve styku s ní.

- *izolovanost* se projevuje ve výrazném omezení kontaktů s jinými rodinami, příbuznými a přáteli. Rodina se extrémní měrou uzavírá sama do sebe a do svých problémů. Okolí je jí buď lhostejné, nebo je pro ni podezřivé a nedůvěryhodné. Často mívá svůj zárodek v určitém psychickém narušení některého z členů rodiny (paranoické zatížení).
- *konfliktnost* – úzce souvisí s izolovaností, členové rodiny se brání před vyčerpávajícími konflikty tím, že se uzavírají do své privátní sféry. Takovéto rodiny neustále proti něčemu protestují a odvolávají se, ustavičně něco

¹ Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.154

² Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.155

prosazují, ale to, oč jim jde je neslučitelné s požadavky a zájmy okolí. Zdrojem střetů bývají vlastní děti, ale i děti cizí. Dítě vyrůstající v rodině disociované od širšího společenského celku, má omezený případně narušený prožitkový svět. Jeho celková životní pozice představuje živnou půdu pro asociální vývoj.¹

Narušení vnitřních vztahů rodiny, jedná se o vztahy mezi jejími členy a má dvě základní formy:

- *oslabení vzájemných kontaktů, izolovanost jedněch členů rodiny od druhých*, kdy každý je ponořen do svých vlastních záležitostí a ostatní jej příliš nezajímají. Kontakty, pokud k nim dojde mohou být i klidné a věcné, ale převážně formální, postrádající vřelost, vcítění a hlubší zájem. Dítě vyrůstající v takovém prostředí vykazuje zpravidla příznaky vážného citového strádání – deprivace.
- *konflikty mezi členy rodiny* - v rodině panuje napětí, neklid každý proti každému neustále intrikuje a snaží se získat ostatní na svou stranu. Slabší členové se hrouťí, typický je strach dětí z rozpadu rodiny. Ve vypjatých situacích dochází i ke vzájemnému fyzickému napadání. Příčina nebo i důsledek vnitřní konfliktnosti bývá alkoholismus, zanedbávání domácnosti, nevěra.²

5. Vývojová stadia manželství

Manželství můžeme definovat jako sociálně akceptovaný a „posvěcený“ sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci. Příbuzenství je potom vztah mezi jedinci, jenž vzniká sňatkem nebo pokrevními liniemi. V západním světě je manželství spojeno s monogamií, v jiných kulturách s polygamií (tj. soužití s více než jedním partnerem).

V průběhu staletí se měnily procesy doprovázející vznik a vývoj manželství (domluvené sňatky, církevní sňatky, délka trvání aj.), nás však především zajímá současná situace. Vývoj v této oblasti je charakterizován především vzestupem citového individualismu, tj. vytvářením manželských svazků na základě osobní volby, jež vychází z různých motivů přes romantickou lásku až třeba po sexuální přitažlivost.

---

¹ Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.170

² Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888, s.171

Podstatnou změnou v současnosti je nárůst rozvodovosti, která se promítá do života nejen dětí, ale postupně všech lidí. Proč vlastně rozvodů přibývá? Příčin je několik a souvisejí se širšími sociálními změnami. Obecně celkově větší ekonomická prosperita a větší nezávislost obou partnerů vede k tomu, že rozvod dnes nepředstavuje katastrofu, nýbrž jen dílčí změnu v životě.

5.1 Sociální zánik manželství

Názory na manželství jako takové, se v současnosti mění. Zejména mladí lidé nepopírají, že se v názorech na rodinu a manželství liší od svých rodičů, ale zároveň mají i jiná hodnotová měřítká. Mladší generace těží ze svobod, které zdědila, tj. např. plánované rodičovství, rostoucí mobilita, svoboda životního stylu, tj. záměrného a plánovitého způsobu života. Tyto svobody vedou k větší otevřenosti a toleranci a k trendu odkládat narození dětí až na pozdější dobu.

Názory na rozvod se rovněž mění. Je nepopíratelné, že děti rozvodem rodičů citově strádají, jsou zmatené, labilní a často přenášejí do vlastních milostných vztahů zkušenosti z rozvodu rodičů, omyly apod. I ve společenském životě jsou nestabilní, mají horší výsledky, fluktuace v zaměstnání a je vysoce pravděpodobné, že i jejich manželství skončí rozvodem.¹

5.2 Tradiční, moderní a postmoderní rodina

Nelze popřít fakt, že by se moderní rodina alespoň částečně nepodobala rodině tradiční. Obě byly založeny na potřebě biologické a sociální reprodukce ve společnosti, čímž přispívaly k udržení přenosu informací z jedné generace na druhou, a tím i k výhodnějšímu postavení rodiny ve společenských strukturách. Toto poslání stále přetrvává, avšak moderní rodina prošla v minulosti mnoha společenskými proměnami, které se významně dotkly i způsobu předávání tohoto dědictví. Moderní rodina se už

---

¹ Možný, I.: Sociologie rodiny, Praha Slon, 1999, ISBN 80-85850-75-3

z velké části nezabývá pouze ekonomickým dědictvím, ale zaměřuje se stále více i na vztahy mezi členy rodiny a na vzdělanostní kapitál.¹

Takto utvářená moderní rodina nezaslouží označení „manželská či párová“. Měla by být zařazena buď pod termín „vychovávající“ nebo „citová“. Přechod moderní rodiny k rodině „postmoderní“ se projevuje zvýrazněním charakteristik prvního období, a sice zaměřením na vztahy. To, co se mění, je skutečnost, že vztahy již samy o sobě nemají hodnotu..¹

Podle Iva Možného² se postmoderní rodina vyznačuje nízkou nezávislostí dětí na rodičích. Místo toho se objevuje spíše závislost na masmédiích a také nestálost v partnerském životě s následně stoupající bilancí rozvodů a zvyšujícím se počtem tzv. nesezdaných soužití.

Trvale se snižující stabilita manželství ústí do případů soužití mimo manželství. Zákonem byl rovněž usnadněn relativně rychlý rozvod po vzájemné dohodě obou partnerů. Většina párů po roce 1990 žije v manželství a mají zavedenou specializaci domácích rolí a funkcí, ovšem větší část své legitimacy už tato instituce ztratila. Manželství je většinovým řešením až tehdy, když lidé chtějí mít dítě.¹

Do instituce manželství se podařilo prosadit citovou logiku fungující dlouho zcela vně rodiny a manželství (připomeňme jen, že mýtus lásky vznikl proti konceptu manželství z rozumu a materiálního zájmu). Během prvního období současné rodiny bylo možné věřit, že spojení mezi těmito dvěma prvky je trvalé. Tlak nároků však postupně podkopával instituci manželství zevnitř. Máme tedy veškeré postmoderní formy soukromého a citového života považovat za projevy nárůstu egoismu, který nakonec rozbije veškerou mezilidskou soudržnost? Pravděpodobně bychom je mohli považovat za vyhovující vzhledem k současné společnosti produkující lidi citlivější na mezilidské vztahy než na formální rámce a instituce.¹

Sňatek přestává být institucí znamenající počátek společného života. Manželský život se naopak stává nestálým nadstandardem. Jeho křehkost ve srovnání s předchozími obdobími je však nutno chápat v jiném smyslu. O rozchodu či rozvodu dnes totiž v první řadě rozhodují sami sociální aktéři tohoto vztahu. Už to není pouze

---

¹ Singly, F. de: Sociologie současné rodiny, Praha Portál 1999, ISBN 80-7178-249-1

² Možný, I.: Sociologie rodiny, Praha Slon, 1999, ISBN 80-85850-75-3

smrt, která dříve jako jediná rozdělovala manželský pár. Současná doba je charakterizována větším ovládním vlastního osudu, ať už jde o jednotlivce nebo celé rodiny. Děje se tak ze dvou důvodů. Převládá hodnotový systém vyzdvihující autonomii a snižující hodnotu symbolického dědictví. To se projevuje i v odmítání instituce manželství. Muži i ženy chtějí zůstat sami sebou i ve svém osobním životě.¹

Manželství ztrácí atraktivnost, protože diktuje uzavření se do předem určených rolí. Soužití v nesezdaném svazku je naopak oceňováno, protože je chápáno jako „svobodnější“ forma soužití, jež lépe vyhovuje individuálním požadavkům. Manželský život musí konfliktní tendence partnerů naopak vstřebávat.¹

V současnosti se navíc snižuje význam přesvědčení, že jedním z cílů manželství je stálost a jeho dlouhé trvání. Například nesezdaní partneři si nemyslí, že manželství chrání citové pouto a že je pro druhého důkazem opravdové lásky. Trvání páru má hodnotu jen tehdy, pokud partner i nadále uspokojuje toho druhého tak, jak očekával. Rozmanitost strukturálních podob dnešní rodiny a menší stabilita manželského života by nás neměly vést k mylné diagnóze. Pro většinu dospělých lidí je i nadále ideálem život v páru.¹

Partner tedy logicky doplňuje toho druhého a tím společně vytvářejí smysluplný celek. Pro snadnější vysvětlení lze využít metafory „šroubku a maticky“. Jedna součástka bez druhé jsou naprosto k ničemu, ale jejich spojení má rázem nezpochybnitelný význam.

Život bez partnera zůstává stále handicapem, protože skutečnost, že člověk nežije v úzkém sexuálním a citovém vztahu, může být druhými vykládána jako nedostatek lidskosti či přílišné zaměření na kariéru, což se vzájemně nevylučuje. Skutečnost, že člověk žije ve dvou, je vysoce ceněna, protože svědčí o tom, že ve světě, kde je silná konkurence mezi lidmi, není identita daného jedince omezena jen na dimenzi sociální, ale obsahuje rovněž jiné, hlubší hodnoty.¹

---

¹ Singly, F. de: Sociologie současné rodiny, Praha Portál 1999, ISBN 80-7178-249-1

5.3 Problematika kohabitací

Soužití bez svatby, nesezdané soužití a kohabitaci, můžeme použít pro jinou formu společného žití muže a ženy. Něco, co ještě před patnácti lety bylo výjimkou, se dnes stává normálním jevem.¹

Pro potřeby praxe se za nesezdané soužití považuje především určité životní společenství vytvořené osobami, které mají odlišné pohlaví. Tyto heterosexuální osoby, které spolu v takovém životním společenství trvale žijí a hradí společně náklady na své potřeby, nazýváme druhem a družkou.²

Přestože je tradiční rodina a manželský svazek nadále pro podstatnou část společnosti nezpochybnitelnou hodnotou, zvyšuje se zároveň tolerance vůči jevu nesezdaného soužití. Přijatelnými se rázem stávají oba základní typy nesezdaného soužití, tedy společné bydlení před sňatkem i trvalé soužití bez oddacího listu. Lidé, kteří žijí v trvalém nesezdaném soužití, popírají tradiční pojetí manželského svazku. Zatímco ti, kteří takto žijí pouze na zkoušku, považují svůj vztah za formu „chození“ a vzájemného poznávání se, což jim umožňuje volnější normy i v sexuálním chování.³

V životě mladých lidí zaujímá své velké místo partnerství a rodina, přesněji vytváření dlouhodobého vztahu s přáním založit později vlastní rodinu. Zvláštní skupinu tvoří studenti a lidé s vysokoškolským vzděláním, pro které je u jejich partnera důležitá inteligence a vzdělání. Vysokoškoláci většinou své známosti teprve hledají, přednostně proto vítězí inteligence a ekonomický potenciál.³

Zdá se, že mladí lidé mají potřebu sňatek odložit na pozdější dobu, ale také strach z rozvodu je přiměl vytvořit novou formu partnerského vztahu. Otěhotnění ženy či společné rozhodnutí pokusit se zplodit dítě je pak častým impulsem k uzavření manželství. Na manželství dnes lidé pohlížejí jako na instituci, která zabezpečuje děti. Proto se podnětem k uzavření sňatku stává především narození dítěte.

---

¹ Šmolka, P.: Soužití bez svatby. 19. 4. 2002 [cit. 2002-10-21, s. 1-5], online dostupné na <http://www.rodina.cz>

² Vztahy mezi druhem a družkou. 15. 5. 2002 [cit. 2002-10-21, s. 1], online dostupné na <http://www.epravo.cz>

³ Fialová, L. a kol.: Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000, ISBN 80-80850-87-7

Manželství má však pro veřejnost i etický a morální význam. Uchovává si tak mezi hodnotami mladé generace bezkonkurenční postavení. Přistupují k němu spíše z citového hlediska, nezapomínají ale na jeho praktičnost a racionalitu.¹

Vztah mezi manželstvím a svobodou lze vnímat ze čtyř různých úhlů:

1. „idealisté“ si myslí, že je manželství nijak neomezí, proto do manželství vstupují ochotně;
2. „individualisté“ si uvědomují, že manželé se musí navzájem podřizovat, omezovat se však nechtějí a sňatek příliš ochotně neuzavírají;
3. „realisté“ si uvědomují, že vstupem do manželství přijdou o část své svobody, ale jsou ochotni tuto cenu zaplatit;
4. poslední skupinu představují lidé, kteří si myslí, že by je manželství v otázce osobní svobody neomezilo, ale stejně by je uzavřít nechtěli; jejich nechuť ke sňatku pramení z jiných důvodů.²

V kohabitaci se partneři lépe přizpůsobí životu ve dvou. Mají možnost volby, přičemž toto soužití většina nepovažuje za konečné. Tato vazba je volnější, má méně společných znaků jak na reálné, tak na symbolické úrovni. Volné soužití může v dostatečné míře uspokojovat emocionální i sexuální potřeby.³

Nesezdané soužití však může navzdory všem výhodám vést k nespokojenosti. K uzavření manželství potom může vést spíše žárlivost na partnera, který je v tomto soužití volný a nic mu nebrání v rozhodnutí kdykoli odejít. Existují však lidé, kteří považují nesezdané soužití za definitivní, a to z toho důvodu, že jim poskytuje nezávislost.⁴ Doba trvání nesezdaných soužití a délka partnerského vztahu, který byl podnětem k tomuto soužití, naznačuje také jejich stabilitu. Většina soužití se však po dvou letech rozpadá či mění v manželství.¹

---

¹ Fialová, L. a kol.: Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000, ISBN 80-80850-87-7

² Fialová, L. a kol.: Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000, ISBN 80-80850-87-7, s. 74

³ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří, Praha, Portál, 2000, ISBN 80-7178-308-0, s. 343

⁴ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří, Praha, Portál, 2000, ISBN 80-7178-308-0

Pro mnohé je zbytečné uzavírat manželství, dokud se partneři nerozhodnou mít děti. Z takových svazků se rodí méně dětí, což znamená, že často jde primárně o volbu alternativy, která s dětmi příliš nepočítá. Tato skutečnost může být důsledkem nejistoty volného soužití, které není akceptováno jako dostatečně funkční zázemí pro rodinu. Bezdětnost může být signálem, že je tento vztah chápán jako přechodný, tedy méně funkční a limitované partnerství.¹

Narodí-li se dítě do nesezdaného soužití, je jeho pozice spojena s menším pocitem bezpečí, než je tomu u dítěte sezdaných partnerů. Musíme uznat, že tam, kde je jedním z cílů budoucího soužití založení rodiny s dětmi, má v tomto ohledu tradiční rodina stále mnoho předností.²

Postoje mužů a žen k otázce kohabitací

Muži dávající přednost životu v manželství ve srovnání s muži preferujícími život bez sňatku vcelku logicky považují za důležitější především ty vlastnosti, jež jsou tradičně s manželstvím spojovány, tedy vztah k dětem, smysl pro rodinný život, zodpovědnost a poctivost. Naopak ti, kteří preferují život bez stálé partnerky, více akcentují dobré materiální zajištění a hezký vzhled, tedy vlastnosti, které jsou z hlediska fungování dlouhodobého vztahu spíše druhořadé. Tito muži zřejmě odmítají roli tradičního „živitele“ rodiny. Svě finance nehodlají ve větší míře směřovat do manželství nebo dlouhodobějšího partnerství, dávají tedy přednost materiálně zajištěné ženě.³

Většina mužů ve věku 18 - 30 let žije bez stálé partnerky, a to z „psychologických“ důvodů (mají větší potřebu volnosti, nechtějí se vázat či se jakkoli přizpůsobit vážnějšímu vztahu). Manželství a rodičovství považují za omezení osobní svobody, ale k nesezdanému soužití jsou tolerantnější. Věková hranice těch, kteří v nesezdaném soužití žijí, se pohybuje okolo 21 až 26 let, zatímco muži ve věku od 18 do 22 let v tomto soužití nežijí tak často.³

Stálý partnerský vztah je častější u žen než u mužů. Ženy se zdají být více „směřovány“ k trvalejšímu párovému soužití, poskytujícímu na jedné straně jak větší životní jistotu a citové zakotvení, tak na druhé straně ovšem vyžadujícímu vyšší míru přizpůsobivosti, tolerance a v jistém smyslu i omezení osobní svobody. Vysvětlení je možné hledat nejen na úrovni obecné genetické „výbavy“, jejímž působením ženská

¹ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří, Praha, Portál, 2000, ISBN 80-7178-308-0, s. 343

² Šmolka, P.: Soužití bez svatby. 19. 4. 2002 [cit. 2002-10-21, s. 1-5], online dostupné na <http://www.rodina.cz>

³ Fialová, L. a kol.: Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000, ISBN 80-80850-87-7

část populace více tíhne k důrazu na zajištění materiálních i sociálních podmínek výchovy potomků, ale také na potřebu jistoty v citovém a osobním životě. Určitou roli hraje také to, že ženy ve stejném věkovém rozpětí jsou psychicky vyspělejší než muži, což se částečně vyrovnává také tím, že jejich partner je nejčastěji o dva až tři roky starší.¹

Pro ženu je rodina obecně centrálnější hodnotou. Ženy jsou také nositelky řady tradic (oslav svátků, narozenin, vánoc až po rituály svatební). Zcela abstrahovat nelze ani od silnějších společenských tlaků na neprovdanou ženu.²

U žen se projevuje souvislost mezi obecnými postoji k tradičním životním hodnotám (rodina, manželství) a výběrem vlastností pokládaných u životního partnera za nejdůležitější. *Zvláště ženy, které preferují sňatek bez předchozího společného života „na zkoušku“, nejvíce zdůrazňují partnerovu schopnost „žít rodinný život“. Na druhé straně existuje specifická skupina mladých svobodných žen, které dávají přednost životu se stálým partnerem, avšak bez uzavření manželství. Tyto ženy kladou větší důraz na materiální soběstačnost, rozhodnost, ctižádostivost partnera, jeho hezký vzhled, tedy vlastnosti reflektující především samostatnost a fyzickou přitažlivost na úkor smyslu pro tradiční rodinné hodnoty.*³

Podle Fialové¹, žije v nesezdaném soužití více svobodných žen než mužů. Příčinou toho je fakt, že ženy mají ve většině případů stálého partnera. Ženy žijí v nesezdaném soužití nejčastěji ve věku od 21 do 23 let, ve vyšším věku tuto alternativu volí jen malé procento žen, protože většina z nich je již provdána. Lze tedy stručně shrnout, že kohabitace je z hlediska celé populace nejčastější u mladých lidí ve věku okolo 25 let. Ve vyšším věku je pak jen okrajovou záležitostí.¹

---

¹ Fialová, L. a kol.: Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000, ISBN 80-80850-87-7

² Šmolka, P.: Soužití bez svatby. 19. 4. 2002 [cit. 2002-10-21, s. 1-5], online dostupné na <http://www.rodina.cz>

³ Fialová, L. a kol.: Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000, ISBN 80-80850-87-7, s. 110

6. Rozvod a vyrovnávání se s novou situací

Rozvod je ztráta a jako každá ztráta bolí a potřebuje své hojení. Nelze se rozvést bezbolestně, ale asi většina lidí si přeje, aby se rána hojila bez komplikací („duševních a vztahových zánětů a dalších ztrát“). Emoční vyrovnání se s rozvodem trvá různě dlouho. Hodně záleží na „výchozích podmínkách“ (např. na tom, zda člověk z manželství odešel, či zda byl opuštěn, jak složitý byl rozvod, jakou podporu má v širší rodině a přátelích a jak je člověk osobnostně uspořádán).

Čím byl rozvod těžší bolestnější, tím může způsobit větší obavy a nedůvěru při navazování nových vztahů. Bolest se může otočit jako nenávist a hněv proti celému opačnému pohlaví. Rozhovory s přáteli se pak omezí na téma, jak jsou ti muži strašní, nebo ty ženy hysterické s patřičnou peprností užívaných výrazů, které mohou přechodně ulevit. Bolestné zkušenosti mohou vyvrcholit v prohlášení „už žádnou známost nikdy nechci“.

6.1 Reakce dětí na rozvod a jejich fáze

Děti na zprávu o rozvodu reagují podobným způsobem, jako na úmrtí blízké osoby nebo na jinou, silně traumatizující událost a také procházejí několika adaptačními fázemi. V té první se zapojují obranné mechanismy, které tlumí psychickou bolest. Zpravidla začnou předstírat, že vlastně o nic nejde, že stejně se jim odcházející rodič nelíbil, nebo protože nevěří na rozvod „bez viny“, začnou obviňovat rodiče. Odcházejícího za to, že kdyby za něco stál, tak by neodešel, stávajícího, že mohl udělat něco, aby druhý neodešel, že odešel kvůli němu a nakonec začnou obviňovat sami sebe, že možná zlobily moc a proto rodič odešel. Stále ale doufají, že se k sobě rodiče vrátí. Je opravdu mylné předpokládat, že je dítěti v této situaci dobře, že mu vlastně nic neschází a že nemá žádný problém.¹

V druhé fázi děti mohou pociťovat zlost, a to velkou. Zlost je reakce na někoho nebo něco, co dítěti způsobilo bolest. V této fázi rodiče dělají chybu, že nerozeznají situaci a dítě začnou za tyto zlostné nebo agresivní projevy trestat. Pokud

---

¹ Ryšánková, M.: Psychologie dnes, 22.11.2002, on-line dostupné na <http://www.rodina.cz/clanek2859.htm>

tak činní a tyto projevy potlačují, mohou nastat problémy v podobě různých úzkostných stavů nebo neadekvátního chování.

V další fázi se děti s novou situací vyrovnávají a zvykají si na nové uspořádání. V této fázi je důležité, aby dítě bylo připraveno na to, co je čeká, kdy a za jakých okolností bude s rodiči, a mělo by mít v tomto pravidelný řád.¹

6.2 Prožívání rozvodu u dětí

Děti do dvou let

V tomto věku se formuje specifický citový vztah k matce a u více než 50% dětí se vytváří také citový vztah k přítomnému a angažovanému otci. Pochopitelně kojenci a batolata rozvod nechápu, ale reagují na změny nálady rodičů. Batolata sice vnímají, že jeden rodič se chce odstěhovat, ale nechápu a nevědí proč. Děti potřebují vidět druhého rodiče kratší dobu, ale za to často. Také potřebují stálost prostředí, důsledné opakování stejných rituálů, co nejvíc věcí a situací, na které jsou zvyklé. Děti jsou více podrážděné, plačtivé, mají potíže se spánkem a regresy ve vývoji.²

Děti 2-4 roky

V tomto věku je mnohé společné s předchozím obdobím. Do popředí mohou vystoupit různé úzkostné fantazie (opět vlastní zkušenost, kdy dítě má strach, že bude ukradeno). Dále pak uvedené pocity viny a odpovědnosti za odchod rodiče. Také v jejich chování se objeví tendence k provokování a bitkám s ostatními dětmi, plačtivost střídaná záchvaty vzteku nebo zlosti. Také je zde předpoklad regrese.²

---

¹ Ryšánková, M.: Psychologie dnes, 22.11.2002, on-line dostupné na <http://www.rodina.cz/clanek2859.htm>

² Ryšánková, M.: Psychologie dnes, 22.11.2002, on-line dostupné na <http://www.rodina.cz/clanek2860.htm>

Mladší školní věk

V tomto věku (6-8 let) potřebuje dítě trávit čas s každým rodičem zvlášť. Tím se ujišťuje, že ho mají oba stále rádi. Je třeba v tomto věku jim pomoci se vyrovnat s faktem, že se k sobě již nevrátí. Také se může dítě začít ptát, kdo je za vše zodpovědný, prožívá pocit ztráty, odmítnutí, zrady, cítí se podvedeno. Obává se budoucnosti, snaží se dát rodiče dohromady. V tomto věku může mít projevy smutku, zlosti, agrese, může začít ignorovat školu a mít konflikty v kolektivu. Mohou se objevit zmiňované fyzické projevy nevolnosti, zvracení, nespavosti a podobně.¹

Střední školní věk

Děti ve věku zhruba devíti až dvanácti let sice rozvod chápou, ale neakceptují jej. Začínají je bavit aktivity bez rodičů – kroužky, kamarádi se dostávají do popředí zájmu, a odmítají trávit čas s rodiči. Mohou také stranit jednomu rodiči, potřebují a hledají viníka, což neznamena nutně odmítnutí jednoho z rodičů, ale spíše věku adekvátní reakci. Pocity jsou podobné, jako u mladších dětí. Stejně tak prožívají pocity hněvu, ztrátu iluzí a pocit, že rodič neopouští toho druhého, ale je samotné. Z druhé strany využívají toho, že rodiče nemají tolik energie, snaží se jimi manipulovat a mít nad nimi kontrolu. Nebo obrácenou roli – mohou cítit povinnost o druhého rodiče pečovat a starat se o něj. Problém je, že pokud začne dítě pečovat nebo podporovat citově nevyrovnaného rodiče, tak je to na úkor jeho energie a rovnováhy.¹

Období puberty

Ve věku 12-15 let mohou děti obviňovat jednoho nebo oba rodiče za rozvod. Mohou chtít prosazovat vlastní vůli, požadovat přestěhování k druhému rodiči. Potřebují důslednou podporu rodičů, ale odmítají s nimi trávit stejné množství času jako dříve. Problémy se projeví náladovostí, předváděním se, depresemi, zhoršením prospěchu a chování, mohou začít tíhnout k alkoholu, drogám, sexuálním aktivitám nebo trvalému opozičnímu chování. V případě, že ještě vidí vzájemné napadání rodičů, ztrácejí k nim respekt a autoritu, překračují dané hranice a dělají si, co chtějí.¹

---

¹Ryšánková, M.: Psychologie dnes, 22.11.2002, on-line dostupné na <http://www.rodina.cz/clanek2860.htm>

Starší adolescence

V tomto období mezi patnáctým a osmnáctým rokem, se děti většinou obracejí k vlastnímu životu a nezávislosti. Starosti rodičů je spíše znechucují a unavují, jsou vůči nim málo tolerantní. Potřebují v tomto věku spíše hovořit o svých pocitech, co prožívají oni sami a nikoliv rodiče. Naproti tomu jsou rádi, když si rodiče najdou nové životní partnery a jsou šťastni a spokojeni. Jen s přijímáním těchto partnerů mají smíšené pocity. Pokud je přijmou příliš vřele, mohou to cítit jako zradu a nelояalitu vůči druhému rodiči. V tomto období jsou problémy s chováním, útky z domova, problémy se zákonem.¹

Rozvedení rodiče téměř bez výjimky přehlíží či podceňuje rozsah, závažnost a trvání traumatu dítěte způsobeného rozvodem. Bez ohledu na závažnost traumatu dávají rozvedení rodiče přednost víře, že jejich dítě příliš netrpělo a že jakékoliv reakce, které u něj vidí, jsou pouze přechodné. Téměř univerzální nutkání rodičů je “mít už to všechno za sebou“, a to co nejdříve, přestože to znamená ignorovat psychická traumata. Většina rodičů chce na rozvod pohlížet jako na jednorázovou záležitost, která při nejhorším u jejich dětí způsobí sice negativní, ale krátké reakce. To platí zejména o rodičích, kteří o rozvod žádali a chtějí oslabit svůj pocit viny tím, že minimalizují útrapy dětí. Většina rodičů věří obecně rozšířené domněnce, že děti jsou tak odolné, že se mohou lehce otřepat z jakékoliv krize, včetně rozvodu. Není tomu tak. Je známo, že oběti traumatu mohou někdy fungovat zcela dobře v oblastech, které nemají s jejich traumatem žádnou spojitost. Podobně děti z rozvedených manželství mohou vynikat v řadě oblastí, avšak mohou v sobě nosit skryté problémy se sebehodnocením a s mezilidskými vztahy, které se nemusí projevit po řadu let.¹

6.3 Děti a noví partneři rodičů

Rozvedení rodiče si obvykle najdou časem nové partnery a ti nějakým způsobem figurují vůči dětem jako jejich nevlastní rodiče. Je to obvyklá realita. S přijetím tohoto faktu druhým rodičem mohou nastat obtíže obzvláště tehdy, pokud se nový partner objevil již za doby manželství, či krátce po rozvodu. Rodič si nemusí uvědomit, jak

---

¹ Ryšánková, M.: Psychologie dnes, 22.11.2002, on-line dostupné na <http://www.rodina.cz/clanek2860.htm>

velká zátěž může být pro dítě tíže rodičovských obav a hořkosti, jak jim to může komplikovat vztah s druhým rodičem.

S představením nového partnera by rodiče neměli pospíchat. Není nutné děti dlouze seznamovat s první náhodnou známostí po rozvodu. Stačí jim jen říci „toto je moje přítelkyně Eva, a dnes večer s ní jdu do kina“ a dávat dětem nenásilně najevo, že se chystáte rozvíjet častější společenské kontakty.

Když se z nové známosti vyvine vážnější vztah, měli by se děti s ní postupně blíže poznávat, např. se příležitostně zapojovat do některých společných aktivit. Je vhodné postupovat citlivě, vnucování nového partnera se může obrátit proti němu i proti rodiči. Pokud máte omezenou dobu styku s dětmi rozdělte svůj čas na čas jenom s dětmi a čas společný s dětmi i novým partnerem. Děti mohou těžko nést, že se o celý drahocenný čas s vámi musí dělit s někým cizím. Děti pak mohou mít pocit, že o ně rodič nestojí a že je nový partner sokem.

II. Praktická část

1. Cíl a použitá metoda

V teoretické části jsem se zabývala rodinou a jejími současnými problémy. Rozvod patří bohužel mezi jeden z největších problémů dnešní rodiny. Účelem mé práce ale není rozebírat rozvod a jeho příčiny. Tímto tématem se zabývá velké množství literatury, která radí lidem, jak si šťastné manželství udržet a rozvodu se vyhnout.

Rozvod představuje velkou psychickou zátěž pro každého člena rodiny a to bez rozdílu věku a zanechává dlouhodobé bolestné a traumatické následky. Stejně tak v jeho souvislosti dochází v rodině k sociálním i ekonomickým změnám. Účelem mé práce je proto zjistit, jakým způsobem rozvod působí na předškolní děti.

Jako výzkumnou metodu jsem si zvolila pozorování, ke kterému jsem použila kresbu rodiny, kazuistiku dítěte a dotazník „pozorovací schéma chování“.

2. Stanovení předpokladů

A) Domnívám se, že rozpad rodiny působí na dítě tak silně, že často reaguje přecitlivěle i v běžných situacích.

B) Myslím si, že dítě žijící ve společné domácnosti pouze s matkou, má větší potřebu ochrany a to jak sebe, tak matky.

C) Předpokládám, že významným prvkem rodiny jsou i prarodiče, kteří obohacují sociální a citový život dítěte.

D) Předpokládám, že dítěti, žijící po rozvodu pouze s jedním rodičem tento druhý rodič schází a dítě tak trpí citovou deprivací.

3. Popis použité metody

Pozorování

Tato metoda má vždy výběrový charakter. Výběr materiálu je prováděn s ohledem na stanovený cíl výzkumu tak, aby byl naplněn požadavek jeho úplnosti. Cílem pozorování není pouhý popis a registrace faktů, ale formulace hypotéz a jejich další zpřesňování. K mému výzkumu jsem použila pozorování krátkodobé, které slouží jak k přípravě pozorovacích protokolů, tak k vytváření dílčí hypotézy.¹

---

¹ Somr M.: Úvod do metodologie a metod výzkumu, České Budějovice 2006, ISBN 80-7040-903-7

Kazuistika

Případová studie, která se zabývá určitým případem a jeho popisem. Kazuistika obsahuje zpravidla osobní, rodinnou a sociální anamnézu. Pokud má kazuistika splnit svůj účel, měla by být stručná a výstižná.

Analýza kresby „moje rodina“ a „moje začarovaná rodina“

Analýzu kresby jsem použila jako doplnění kazuistiky dítěte. Kresba je přirozenou a radostnou činností dítěte. Při kresbě se dítě necítí být nějak sledováno nebo hodnoceno. Kresba nám pomáhá nahlédnout do dětské duše a prostřednictvím symbolů nám někdy prozradí i nevyslovená přání dítěte.

4. Charakteristika výzkumu

Svůj výzkum jsem prováděla ve dvou mateřských školách u dětí ve věku od pěti do šesti let. Jednalo se o mateřskou školu v Českých Budějovicích a mateřskou školu ve Vodňanech. Důvodem, proč jsem se rozhodla navštěvovat více mateřských škol, byla skutečnost, že jsem chtěla porovnat nejen různé typy rodinné výchovy, ale i vlivy různého školního prostředí na dítě. V každé této škole jsem s pomocí učitelek (sama zatím v žádné mateřské škole nepracuji), vybrala vzorek dětí, které se pak staly předmětem mého zkoumání a poté i kazuistického zpracování. Výběr jsem směřovala tak, aby ve výzkumném vzorku byly zastoupeny děti z různého rodinného prostředí, ale přiměřeně stejného věku, a které jsou z neúplných rodin.

Pozorovala jsem 6 dětí, u kterých jsem charakteristiku doložila kazuistikou, kresbou a pozorovacím dotazníkem. Kazuistika je obsahově stručná a zaměřená na vztahy v rodině a osobnost dítěte. Kresbu pak děti prováděly podle toho, co jim více vyhovovalo. Většina však nakreslila svou rodinu začarovanou do zvířátek. Při kresbě jsem děti pozorovala a povídala si s nimi, abych zjistila, co vlastně nakreslily a proč. Některé děti byly sdílné, jiné nikoliv. Obrázky dětí jsou doloženy v přílohách č.1-6, v příloze č. 7 je uveden dotazník „Pozorovací schéma chování“, který jsem pak u každého sledovaného dítěte podrobněji rozebrala. V příloze č 8 jsou uvedeny příklady obrázků dětí z tzv. funkčních rodin.

5. Výzkumná část, popis zkoumaného vzorku a vyhodnocení pozorovacího dotazníku

Kazuistika č.1

Petr (6,5)

těhotenství : druhé, chtěné, normální průběh.

porod : v termínu.

onemocnění : běžné dětské nemoci. V prvním roce prodělal febrilní křeče, bez následků.

osobnost dítěte : je klidnější povahy, chování ještě egocentrické – typické pro tento věk, částečně dětmi oblíben, kamarádů má málo. Bývá občas sobecký a sebestředný. Upřednostňuje individuální hru nebo hru v malé skupině dětí.

otec : rodiče spolu nežijí již druhým rokem. Otec syna často navštěvuje. Příležitostně ho vyzvedává v MŠ. Má k němu vřelý vztah.

matka : středoškolské vzdělání, úřednice, žije sama se synem a starší dcerou. Intenzivně se jim věnuje, péče na vynikající úrovni. Syn má k matce velmi silný emoční vztah.

sourozenci : sestra, 10 let.

vztahy v rodině : rodina neúplná, matka žije s dětmi sama, na výchově se občas podílí babička (matka matky) a podle možností otec (víkendy a návštěvy v týdnu)

hra : nejčastěji individuální hra, někdy paralelní, nebo s malou skupinou dětí, nechce se dělit o hračku.

sebeobsluha : občas vyžaduje pomoc dospělého, nevěří si, že to zvládne sám.

chování : je na první dojem vstřícný a přátelský, když však není po jeho dokáže být urazit, nekomunikuje, někdy je až vzdorovitý, situace, ve kterých si nevěří ho dovádí k pláči. Má malé sebevědomí.

jídlo : občas vybíravý, jí pomalu

spánek : ve školce nespí

zájmy : nevyhraněné

řeč : výslovnost bez problémů, srozumitelná řeč, dobrá slovní zásoba

vztahy k okolí : ne všemi dětmi oblíben, někdy pláče, že ho děti nemají rády.

motorika : hrubá motorika na úrovni odpovídající věku dítěte, jemná motorika – grafomotorika – je na nižší úrovni, doporučena cvičení

rozumová oblast : je inteligentní, rozumové schopnosti jsou na dobré úrovni, má přehled v různých oblastech, zvládá základní obsluhu počítače.

sociální vztahy : občas má velmi silnou potřebu navazovat vztahy s vrstevníky, je-li odmítnut, stáhne se, někdy pláče.

kresba : v kresbě se občas projevuje nezralost, ačkoliv je předškolního věku, nezralost je způsobena ne zcela správným držetím tužky.

Závěr: Je třeba dítěti pomoci v navazování vztahů s dětmi a dodávat mu větší potřebu jistoty v jeho činnostech. Je třeba vyzvedávat jeho kladné vlastnosti a příliš neupozorňovat na jeho nedostatky.

Chlapec vyrůstá spolu se sestrou ve společné domácnosti s matkou, na kterou má velmi silnou citovou vazbu. Alespoň dvakrát týdně ráno pláče a nechce jít do školky. V poledne se už ptá, kdy přijde mamka. S otcem se vídají poměrně často. Oba spolu s matkou vycházejí. Přesto mívá Petr smutné nálady, kdy rychle střídá pláč a vztek, který se projevuje házením hraček. Matka se mu věnuje ve všech směrech. Zcela nahradit mužský vzor chování však nelze.

Analýza kresby: (příloha č. 1)

Touha dítěte po úplné rodině je z kresby zcela evidentní. Petr první nakreslil sebe, pak sestru, poté matku, která je obestřena samými láskyplnými srdíčky. Z toho vyplývá již zmíněná silná citová vazba. Otce, ačkoliv s nimi nežije, nakreslil v blízkosti matky, jako největšího ochránce s činkami. Pravděpodobně si podvědomě přeje, aby otec žil s nimi. Babička je v dolním rohu vyobrazena jako pejsek, tento fakt nijak neobjasnil.

Analýza pozorovacího dotazníku.

1.Úroveň aktivity:

Chlapec je přiměřeně aktivní, nemá potíže setrvat na místě, když je to nutné.

2.Oblíbenost mezi dětmi – sociabilita:

Ne všemi dětmi je oblíben, protože si od nich vyžaduje poslušnost.

3.Pomočování:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepomočuje se.

4.Pokálení:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepokálí se.

5.Špatná koncentrace:

Chlapec má občas potíže s koncentrací.

6.Malé sebeovládání, těžká ovladatelnost:

Není problém s usměrňováním a ovládáním.

7.Vyžadování si pozornosti:

Chlapec často vyžaduje pozornost ze strany učitelky, chce se poradit a utvrdit ve svém jednání.

8.Nejasná řeč:

Chlapec má jasnou a srozumitelnou řeč.

9.Neochota mluvit:

Chlapec rád a bez ostychu hovoří s dospělými, o něco méně s dětmi.

10.Emoční labilita, malé sebevědomí:

Chlapec má občasné výkyvy v emocích, někdy se vzteká, nedomluví-li se s vrstevníky, ale trvá to jen několik minut.

11.Odtahování se od dětí:

Chlapec má občas výhrady vůči dětem, nechce si s nimi hrát, ale po chvíli se dokáže zapojit.

12.Emocionální problémy:

Občas fňuká, že mu kamarád sebral hračku, stěžuje si na něj, ale ne denně.

13.Přecitlivělost:

Občas se stane, že ho vyvede z rovnováhy maličkost, ale není problém si vše vysvětlit a problém vyřešit.

14.Bitky:

Chlapec nevyhledává konflikty, nepere se s ostatními dětmi, pouze výjimečně, pokud se cítí ohrožen nebo má pocit příkoří a nespravedlnosti.

15.Toulání se:

Chlapec pouze výjimečně hledí do prázdna nebo bezcílně bloumá.

16.Vyrušování a úmyslná nespolečnost:

Občas děti při hře vyrušuje, chce je řídit.

17.Trápí se, je nešťastný, smutný:

Chlapec je optimisticky naladěný, občas po ránu po odchodu matky je smutný delší dobu.

18.Dítě trápí ostatní:

Nemá potřebu trápit ostatní a být na ně zlý, pokud se stane, že se někomu posmívá nebo provokuje, není to z důvodu ublížit, chce si tím získat pozornost.

19.Odstup od učitelky:

Citově reaguje na všechny učitelky, má je rád, rád s nimi hovoří.

*

20.Destruktivita:

Nemá destruktivní sklony, pokud něco rozbije, tak důvodu, že mu kamarád nepůjčil hračku nebo že mu zasedl místo.

21.Úzkost a ustrašenost:

Bojí se neznámého, je mu třeba věci a situace které nastanou, více a podrobněji vysvětlovat.

22.Zvyky a návyky:

Žádný z uvedených zvyků se u chlapce nevyskytuje.

Závěr:

Z pozorování chování a jeho vyhodnocení vyplývá, že chlapec vykazuje mírné potíže v emocionální oblasti. Bývá přecitlivělý, občas se nechá vyvést z rovnováhy a reaguje na to pláčem nebo naopak bouchnutím dveřmi, odhozením hračky. Potíže v chování, vystupování nemá. Je lehce ovladatelný, přizpůsobivý a dá se předpokládat, že ani v budoucnu by se neměly objevit nějaké výraznější potíže v této oblasti.

Kazuistika č. 2

Tobias (5,10)

těhotenství : druhé, rizikové.

porod : v termínu.

onemocnění :běžné dětské nemoci.

osobnost dítěte : je klidnější povahy, chování ještě egocentrické – typické pro tento věk, citlivý a velice hravý, vyhledává kolektiv.

otec : rodiče spolu nežijí. Otec spolu se starším synem žije na Slovensku, se synem Tobiasem se stýká velice málo.

matka : středoškolské vzdělání, porodní asistentka, žije sama se synem Tobiasem.Mezi sebou mají vztah založený na vzájemné úctě, výraznější emoce neprojevují. Péče o syna je na dobré úrovni.

sourozenci : bratr, 15 let, trvale žije s otcem na Slovensku.

vztahy v rodině : rodina neúplná, matka žije s dítětem sama, na výchově se podílí také sama.

hra : velice hravý, vyhledává kolektiv.

sebeobsluha : vše zvládá bez problémů.

chování : je zpočátku nedůvěřivý, chvíli mu trvá než se k druhému přiblíží, pak je ale velice vstřícný a přátelský. Není agresivní.

jídlo : velice vybíravý.

spánek : ve školce vždy usne.

zájmy : nevyhraněné

řeč : výslovnost bez problémů, pouze musí s logopedem cvičit češtinu, dobrá slovní zásoba.

vztahy k okolí : zpočátku velmi nedůvěřivý, ale pak velice vřelý.

motorika : hrubá i jemná motorika na úrovni odpovídající věku dítěte,

rozumová oblast : je inteligentní, rozumové schopnosti jsou na dobré úrovni, má přehled zejména o zvířatech z venkova.

sociální vztahy : obtížněji navazuje kontakt, ale pak má k vrstevníkům velice vřelý až láskyplný vztah.

kresba : v kresbě se o projevuje mírná nezralost. Raději vybarvuje.

Závěr: Je třeba dítěti pomoci v navazování vztahů s dětmi . Má malé problémy s češtinou, doporučena konzultace s logopedem.

Chlapec vyrůstá spolu ve společné domácnosti s matkou. Matka je velice pracovně vytížena. Vodí chlapce mezi prvními do školky a mezi posledními si ho odvádí domů. Věnuje se mu proto v rámci svých možností. Chlapec o matce hovoří velice uctivě, ale žádné větší emoce (jako jástot a radost když pro něj matka přijde do školky) neprojevuje. S otcem se nevidá a ani o něm nehovoří.

Analýza kresby: (příloha č. 2)

Touha chlapce po úplné rodině je z kresby evidentní. Tobias jako první nakreslil matku, poté sebe a pak bratra a nakonec otce. Všichni jsou uzavřeni v domku, pod jednou střechou. Ačkoliv s nimi bratr ani otec nežijí, nakreslil je všechny společně.

Analýza pozorovacího dotazníku:

1.Úroveň aktivity:

Chlapec je přiměřeně aktivní, nemá potíže setrvat na místě, když je to nutné.

2.Oblíbenost mezi dětmi – sociabilita:

Ne všemi dětmi je oblíben.

3.Pomočování:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepomočuje se.

4.Pokálení:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepokálí se.

5.Špatná koncentrace:

Chlapec má občas potíže s koncentrací při řízené činnosti.

6.Malé sebeovládání, těžká ovladatelnost:

Občas vzdoruje a vyrušuje při společných činnostech.

7.Vyžadování si pozornosti:

Chlapec často vyžaduje pozornost ze strany učitelky, chce se poradit a utvrdit ve svém jednání.

8.Nejasná řeč:

Chlapec má někdy nejasnou řeč, z důvodu slovenské národnosti.

9.Neochota mluvit:

Chlapec rád a bez ostychu hovoří s dospělými, i s dětmi.

10.Emoční labilita, malé sebevědomí:

Chlapec nemívá záchvaty zuřivosti ani vzteku.

11.Odtahování se od dětí:

Chlapec je sociabilní, často si hraje s ostatními dětmi.

12.Emocionální problémy:

Téměř nikdy nenaříká ani nefňuká.

13.Přecitlivělost:

Není přecitlivělý, udržuje si dobrou náladu.

14.Bitky:

Chlapec nevyhledává konflikty, nepere se s ostatními dětmi, pouze výjimečně

15.Toulání se:

Chlapec pouze výjimečně hledí do prázdna nebo bezcílně bloumá.

16.Vyrušování a úmyslná nespolupráce:

Velmi zřídka vyrušuje.

17.Trápí se, je nešťastný, smutný:

Chlapec je optimisticky naladěný, jen zřídka pláče.

18.Dítě trápí ostatní:

Nemá potřebu trápit ostatní a být na ně zlý.

19.Odstup od učitelky:

Citově reaguje na všechny učitelky, má je rád, rád s nimi hovoří, ale přiblížit se k nim tělesně nemá potřebu.

20.Destruktivita:

Nemá destruktivní sklony, jen výjimečně ničí hračky, a to spíše nedopatřením.

21.Úzkost a ustrašenost:

Bojí se velmi málo.

22.Zvyky a návyky:

Často se doma uklidňuje pitím z kojenecké láhve.

Závěr:

Z pozorování chování a jeho vyhodnocení vyplývá, že chlapec vykazuje mírné potíže v jazykové oblasti a to z důvodu slovenské národnosti. V emocionální oblasti je velice stabilní, málokdy se nechá vyvést z míry. Jediná známka emocionální nestability se jeví pití z kojenecké láhve, z důvodu uklidnění se. Potíže v chování, vystupování nemá. Je lehce ovladatelný, přizpůsobivý a dá se předpokládat, že ani v budoucnu by se neměly objevit nějaké výraznější potíže v této oblasti.

Kazuistika č. 3

Vašík (5,5)

těhotenství : druhé, chtěné, normální průběh.

porod : v termínu.

onemocnění : běžné dětské nemoci.

osobnost dítěte : je různější povahy, chování ještě egocentrické – typické pro tento věk, částečně dětmi oblíben, kamarádů má málo. Bývá občas sobecký . Upřednostňuje individuální hru.

otec : rodiče spolu nežijí. Otec, středoškolské vzdělání, po nové známosti rodinu opustil, nejeví o ní zájem.

matka : středoškolské vzdělání, žije sama s oběma syny. Intenzivně se jim věnuje, péče na vynikající úrovni.

sourozenci : bratr, 10 let.

vztahy v rodině : rodina neúplná, matka žije s dětmi sama, na výchově se občas podílí babička (otcova matka).

hra : vyhledává konstruktivní hry, občas si chce hrát sám.

sebeobsluha : občas vyžaduje pomoc dospělého.

chování : k učitelkám je odtažitý, občas vzdorovitý, jinak přátelský. Občas uffiukaný, rád svaluje vinu na ostatní. Má malé sebevědomí.

jídlo : velmi vybíravý.

spánek : ve školce nespí.

zájmy : nevyhraněné.

řeč: patlavost.

vztahy k okolí : ne všemi dětmi oblíben, někdy pláče, svaluje vinu na ostatní, obtížně navazuje kontakt s druhými.

motorika : hrubá motorika na úrovni odpovídající věku dítěte, jemná motorika – lehce pod úrovní.

rozumová oblast : nevyzrálá, nemá zájem o systematické sbírání vědomostí.

sociální vztahy : špatně navozuje kontakty, k dospělým odtažitý.

kresba : v kresbě se projevuje nezralost, způsobena ne zcela správným držením tužky.

Závěr: Je třeba dítěti pomoci v navazování vztahů s dětmi. Při dodržování pevně stanovených pravidel se lépe orientuje a je s ním snadnější spolupráce.

Analýza kresby: (příloha č.3)

Nejdřív nakreslil barevné kruhy uprostřed, nechtěl to komentovat, pak nakreslil otce a pak matku. Na otázku proč nenakreslil sebe a bratra odpověděl, že on a bratr jsou venku. Domnívám se, že Vašík zde projevil touhu, aby byli oba jeho rodiče pohromadě. Podvědomě si to přeje, ale nemluví o tom.

Analýza pozorovacího dotazníku.

1.Úroveň aktivity:

Chlapec bývá příliš aktivní, má potřebu být stále v pohybu.

2.Oblíbenost mezi dětmi – sociabilita:

Ne všemi dětmi je oblíben.

3.Pomočování:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepomočuje se.

4.Pokálení:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepokálí se.

5.Špatná koncentrace:

Chlapec má často potíže s koncentrací při stolní hře.

6.Malé sebeovládání, těžká ovladatelnost:

Občas vzdoruje a vyrušuje při společných činnostech.

7.Vyžadování si pozornosti:

Chlapec často vyžaduje pozornost ze strany učitelky, chce se poradit a utvrdit ve svém jednání, jinak svaluje vinu na ostatní

8.Nejasná řeč:

Chlapec má někdy nejasnou řeč, mluví rychle a není mu rozumět.

9.Neochota mluvit:

Chlapec hovoří s dospělými, i s dětmi.

10.Emoční labilita, malé sebevědomí:

Chlapec mívá záchvaty zuřivosti a vzteku, ale trvají jen několik minut.

11.Odtahování se od dětí:

Chlapec si pečlivě vybírá, s kým si bude hrát, poté se do hry zapojuje.

12.Emocionální problémy:

Občas fňuká, ale ne denně.

13.Přecitlivělost:

Když se mu přihodí nečekaná událost, spadne nebo mu jiné dítě sebere hračku, nechá se snadno vyvést z míry a přechází od vzteku k pláči.

14.Bitky:

Občas se pere, ne z důvodu ublížit, ale že mu spolužák nepůjčí hračku, prosazuje se tak.

15.Toulání se:

Chlapec pouze výjimečně hledí do prázdna nebo bezcílně bloumá.

16.Vyrušování a úmyslná nespolupráce:

Občas vyrušuje děti ve hře svým komentářem.

17.Trápí se, je nešťastný, smutný:

Občas se trápí, „kdy už přijde maminka“, nebo po ránu ve školce lehce fňuká.

18.Dítě trápí ostatní:

Někdy má potřebu posmívat se a provokovat, chce tak na sebe upozornit.

19.Odstup od učitelky:

Citově má velký odstup od dospělých, ale na jednu učitelku reaguje pozitivně.

20.Destruktivita:

Nemá destruktivní sklony, jen výjimečně ničí hračky, a to spíše nedopatřením.

21.Úzkost a ustrašenost:

Bojí se velmi málo.

22.Zvyky a návyky:

Občas se kolíbá na místě.

Závěr:

Z pozorování chování a jeho vyhodnocení vyplývá, že chlapec vykazuje mírné potíže v jazykové oblasti z důvodu „patlavosti“. V emocionální oblasti je nestabilní, častěji se nechá vyvést z míry a často svaluje vinu na ostatní. Vašík špatně navazuje kontakty s ostatními, je odtažitý, v této oblasti ho bude třeba dále rozvíjet. Nejeví přílišný zájem o získávání nových poznatků, jeho rozumová oblast se jeví jako méně vyžralá.

Kazuistika č. 4

Denýsek (6,1)

těhotenství : první

porod : není známo

onemocnění :běžné dětské nemoci.

osobnost dítěte : Je klidnější povahy, milý, vstřícný, nesobecký. Upřednostňuje hru ve skupině dětí.

otec : neznámý

matka : prodavačka, žije sama se synem. Péče vyhovující, vzhledem k matčině pracovní vytíženosti.

sourozenci : žádný

vztahy v rodině : rodina neúplná, matka je svobodná. Ve výchově občas vypomáhá dědeček (otec matky), se kterým Denýsek velmi dobře vychází.

hra : nejčastěji hra v kolektivu, nejoblíbenější hrdina Spiderman

sebeobsluha : zvládá vše bez potíží

chování : vstřícný a přátelský, bez problémů navazuje kontakty. Zdravě sebevědomý.

jídlo : nevybíravý, jí vše

spánek : spí vždy

zájmy : nejčastěji si hraje na různé akční hrdiny (Spiderman), nebo silná zvířata jako je dinosaurus.

řeč : výslovnost bez problémů, srozumitelná řeč, dobrá slovní zásoba

vztahy k okolí : bez problémů navazuje kontakty s dětmi s dospělými

motorika : hrubá motorika na úrovni odpovídající věku dítěte, jemná motorika – grafomotorika – lehce pod úrovní.

rozumová oblast : je inteligentní, rozumové schopnosti jsou na dobré úrovni.

sociální vztahy : velmi empatický, přátelský, snadno navazuje kontakty.

kresba : v kresbě se občas projevuje mírná nezralost. Kreslí rád, nejraději akční hrdiny.

Závěr: Denýsek je bezproblémové dítě, přátelské. Je třeba pouze procvičovat grafomotoriku. Denýsek žije ve společné domácnosti s matkou, na kterou má přiměřeně silnou citovou vazbu. Do školky chodí rád, jen zřídka kdy fňuká nebo naříká. Jelikož je matka velmi pracovně vytížena, vypomáhá ve výchově Denýskův dědeček (otec matky, vdovec), který se mu věnuje ve všech směrech. Může tak alespoň nahradit mužský vzor chování ve výchově. Domnívám se, že právě díky výchovnému vlivu svého dědečka je

Denýsek klidnější a citově vyrovnanější než ostatní děti, nacházející se v podobné životní situaci.

Paní učitelka, která je v kontaktu s Denýskem denně, mi tuto mou domněnku potvrdila. Denýsek je bezproblémové dítě, i v zátěžových situacích reaguje přiměřeně svému věku.

Analýza kresby: (příloha č. 4)

První Denýsek nakreslil sebe a pak matku. Při rozhovoru o tom, co na obrázku nakreslil a proč mi řekl, že jdou s maminkou na procházku a pracovat. (matka má dvě zaměstnání). Z kresby je dále patrná citová a zároveň ochranná vazba na matku. Vyobrazil sebe jako geparda a matku jako dinosaura. Jsou to sice postavy, které Denýsek často a rád kreslí, přesto se domnívám že jistou symboliku, snahu působit jako ochránce rodiny, ta kresba nese. Dědečka, ačkoliv je s rodinou velice často, nezobrazil. Rodina je pro Denýska pouze on a jeho matka.

Analýza pozorovacího dotazníku:

1.Úroveň aktivity:

Chlapec je přiměřeně aktivní, nemá potíže setrvat na místě, když je to nutné.

2.Oblíbenost mezi dětmi – sociabilita:

Všemi dětmi oblíben, snadno navazuje kontakty.

3.Pomočování:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepomočuje se.

4.Pokálení:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepokálí se.

5.Špatná koncentrace:

Chlapec nemá potíže s koncentrací.

6.Malé sebeovládání, těžká ovladatelnost:

Chlapec občas vyrušuje při společných činnostech, častěji se mu opakuje požadavek učitelky.

7.Vyžadování si pozornosti:

Chlapec občas vyžaduje pozornost ze strany učitelky, ale umí pracovat i poradit si nezávisle na ní.

8.Nejasná řeč:

Chlapec má jasnou a srozumitelnou řeč.

9.Neochota mluvit:

Chlapec rád a bez ostychu hovoří s dospělými, i s dětmi.

10. Emoční labilita, malé sebevědomí:

Nemívá záchvaty zuřivosti ani vzteku..

11. Odtahování se od dětí:

S ostatními dětmi si hraje rád a často, nemá problémy s navazováním kontaktů.

12. Emocionální problémy:

Téměř nikdy nefňuká ani si nenaříká.

13. Přecitlivělost:

Občas se stane, že ho vyvede z rovnováhy maličkost, ale není problém si vše vysvětlit a problém vyřešit.

14. Bitky:

Chlapec nevyhledává konflikty, pere se s ostatními dětmi, pouze pokud se cítí ohrožen nebo má pocit nespravedlnosti.

15. Toulání se:

Chlapec se občas zahledí do prázdna, přemýšlí, ale netrvá to příliš dlouho.

16. Vyrušování a úmyslná nespolupráce:

Občas děti při hře vyrušuje, chce jim radit.

17. Trápí se, je nešťastný, smutný:

Chlapec je optimisticky naladěný, jen zřídka pláče.

18. Dítě trápí ostatní:

Nemá potřebu trápit ostatní a být na ně zlý, ostatní děti neprovokuje ani se jim neposmívá.

19. Odstup od učitelky:

Citově reaguje na všechny učitelky, má je rád, rád s nimi hovoří.

20. Destruktivita:

Nemá destruktivní sklony, pokud něco rozbije, tak z ně ze vzteku.

21. Úzkost a ustrašenost:

Bojí se jen výjimečně.

22. Zvyky a návyky:

Žádný z uvedených zvyků se u chlapce nevyskytuje.

Závěr:

Z pozorování chování a jeho vyhodnocení vyplývá, že chlapec nevykazuje žádné potíže v emocionální oblasti. Pokud bývá přecitlivělý, je to vždy jen z důvodu, že ho něco bolí. Nenechává se vyvést z rovnováhy, nemá problémy s chováním a vystupováním. Snadno navazuje kontakty jak s dospělými, tak s dětmi. Je lehce ovladatelný, přizpůsobivý a dá se předpokládat, že ani v budoucnu by se neměly objevit nějaké výraznější potíže v této oblasti.

Kazuistika č.5

Eliška (6,5)

těhotenství : první, chtěné, normální průběh.

porod : v termínu.

onemocnění :běžné dětské nemoci.

osobnost dítěte : je milá, vstřícná a obětavá. Má empatické citění, ráda pomáhá ostatním. Velmi oblíbená v kolektivu.

otec : rodiče spolu nežijí již druhým rokem. Otec rodinu často navštěvuje. V současnosti žije u své přítelkyně, se kterou má další dítě. Příležitostně Elišku vyzvedává v MŠ. Má k ní vřelý vztah.

matka : pracuje jako prodavačka, žije v rodině spolu se svým přítelem a s mladším bratrem Elišky. Intenzivně se jim věnuje, péče je na vynikající úrovni. Děti mají k matce velmi vřelý vztah.

sourozenci : bratr, 3 roky.

vztahy v rodině : matka žije ve společné domácnosti se svými dvěma dětmi a s přítelem, který má k dětem velmi kladný vztah, občas vyzvedává Elišku z MŠ.

hra : hraje si ráda, často, nemá vyhraněné oblíbené hry. Umí už dobře psát, hraje si proto ráda „na školu“.

sebeobsluha : bez problémů, vše zvládá.

chování: je velmi milá, vstřícná a komunikativní. Má silné empatické citění, projevující se snahou být potřebná, když má její spolužák nějaké potíže.

jídlo : nevybírává.

spánek : málokdy usne.

zájmy : všestranné.

řeč : výslovnost bez problémů, srozumitelná řeč, dobrá slovní zásoba

vztahy k okolí : bez problémů navazuje kontakty, dětmi oblíbená.

motorika : hrubá i jemná motorika na velmi dobré úrovni, snaží se psát.

rozumová oblast : je inteligentní, rozumové schopnosti jsou na dobré úrovni, má přehled v různých oblastech, lepší průměr.

sociální vztahy : snadno navazuje kontakty, kamarádská, empatická.

kresba : v kresbě nemá žádné grafomotorické problémy, kreslí ráda, nejčastěji panenky a princezny.

Závěr: Eliška nemá žádné problémy v emocionální oblasti, chování a vystupování je bezproblémové. Je jí třeba pouze pomoci k získání zdravějšího sebevědomí a víc si věřit.

Dívka vyrůstá spolu se svým mladším bratrem ve společné domácnosti s matkou a jejím přítelem. S přítelem vychází velmi dobře, občas ji vodí do školky i ze školky S otcem se vídají poměrně často.

Analýza kresby: (příloha č. 5)

Touha dívenky po úplné rodině je z kresby zřejmá. První nakreslila Eliška maminku, jako sluníčko, pak sebe s tatínkem, pak dědečka a obě babičky. Při rozhovoru nad kresbou uvedla, že teta (otcova přítelkyně) ani strejda (přítel matky) se na obrázek nevešly. Z toho vyplývá, že si podvědomě přeje, aby otec žil s nimi.

Analýza pozorovacího dotazníku:

1.Úroveň aktivity:

Dívka je přiměřeně aktivní, nemá potíže setrvat na místě, když je to nutné.

2.Oblíbenost mezi dětmi – sociabilita:

Je velmi oblíbena dětmi, vyhledává společnost dětí, ráda jim pomáhá.

3.Pomočování:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepomočuje se.

4.Pokálení:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepokálí se.

5.Špatná koncentrace:

Dívka udrží dobře svou pozornost i při stolních hrách, které trvají déle než deset minut.

6.Malé sebeovládání, těžká ovladatelnost:

Nemá problém s usměrňováním a ovládáním.

7.Vyžadování si pozornosti:

Pozornost si vyžaduje pouze výjimečně, pouze chce-li poradit s nějakým problémem.

8.Nejasná řeč:

Dívka má jasnou a srozumitelnou řeč.

9.Neochota mluvit:

Dívka ráda a bez ostychu hovoří s dospělými i s dětmi.

10.Emoční labilita, malé sebevědomí:

Záchvaty zuřivosti nemívá.

11.Odtahování se od dětí:

S ostatními dětmi si hraje ráda, dokáže se ihned do hry zapojit.

12 .Emocionální problémy:

Fňuká pouze když je nemocná nebo jí něco bolí.

13.Přecitlivělost:

Málokdy jí něco vyvede z rovnováhy.

14.Bitky:

Nikdy se nepere s ostatními.

15.Toulání se:

Dívěnka se vždy něčím zabaví, málokdy se stane, že hledí do prázdna.

16.Vyrušování a úmyslná nespolupráce:

Velmi zřídka vyrušuje ostatní při hře. Úmyslnou spolupráci jsem u ní nezaznamenala, je ráda mezi dětmi.

17. Trápí se, je nešťastný, smutný:

Dívěnka je optimisticky naladěna, smutná bývá jen když jí něco bolí.

18.Dítě trápí ostatní:

Nemá potřebu trápit ostatní a být na ně zlá. Neprovokuje ostatní, umí s nimi dobře komunikovat.

19.Odstup od učitelky:

Citově reaguje na všechny učitelky, má je ráda, ráda s nimi hovoří.

20.Destruktivita:

Nemá destruktivní sklony, pokud něco rozbije, tak důvodu nepozornosti.

21.Úzkost a ustrašenost:

Dívěnka mívá spíše obavy, jak zvládne zadaný úkol, ale ustrašená a bojácná nebývá.

22.Zvyky a návyky:

Žádný z uvedených zvyků se u dívěnky nevyskytuje.

Závěr:

Z pozorování chování a jeho vyhodnocení vyplývá, že dívěnka nemá žádné emocionální problémy. Je velmi vyrovnaná, přátelská, milá a vstřícná pomoci každému. Je v kolektivu velmi oblíbená, snadno navazuje kontakty s ostatními dětmi i s dospělými. V kolektivu více dětí se cítí lépe, než kdyby si měla hrát jen sama. Je lehce ovladatelná a komunikativní. Na první pohled se na ní rozchod rodičů nijak emocionálně nepodepsal.

Kazuistika č. 6

Davídek (5,8)

těhotenství : první

porod : v termínu.

onemocnění : běžné dětské nemoci.

osobnost dítěte : je nekomunikativní vůči dospělým, komunikuje jen s pár dětmi. Bývá často sobecký a sebestředný.

otec : není.

matka : úřednice na městském úřadě, pečuje o syna na dobré úrovni.

sourozenci : žádní.

vztahy v rodině : matka žije ve společné domácnosti pouze se synem, s výchovou občas vypomáhá babička (matka matky).

hra : chlapec si hraje málo, má jen pár svých oblíbených hraček, které si přinesl z domova.

sebeobsluha : dobrá, přiměřená věku.

chování : chlapec má malé empatické citění, často si nedokáže uvědomit důsledek svého chování.

jídlo : nevybíravý, ale jí velmi pomalu.

spánek : občas usne.

zájmy : nevyhraněné, oblíbené hračky-autíčko, rytíř.

řeč : občas nesrozumitelná, jinak bez logopedických problémů, malá slovní zásoba.

vztahy k okolí : nerad navazuje kontakty s okolím, má málo kamarádů, nedělají mu dobře změny.

motorika : hrubá motorika na úrovni odpovídající věku dítěte, jemná motorika – grafomotorika – je na nižší úrovni, doporučena cvičení.

rozumová oblast : nekomunikuje, nejeví zájem o něco konkrétního.

sociální vztahy : nenavazuje vztahy, s dětmi si moc nerozumí, často jim ubližuje.

kresba : v kresbě se občas projevuje nezralost, která je způsobena ne zcela správným držetím tužky. Když si může vybrat, tak raději nekreslí.

Závěr: Je třeba dítěti pomoci především v navazování vztahů s dětmi, rozvíjet komunikaci a prosociální vztahy. Chlapec vyrůstá ve společné domácnosti s matkou, na kterou má přiměřeně silnou citovou vazbu. Dle mého názoru bývá matka občas přecitlivělá a své úzkostné nálady přenáší na syna.

Analýza kresby: (příloha č. 6)

Davídek první nakreslil matku a pak sebe. Oba dva pak „ukryl“ do ochranné aury a nad sebe a matku ještě nakreslil diamant, který je ochrání. Z kresby je patrná potřeba ochránit sebe i maminku a „schovat se“ před světem.

Analýza pozorovacího dotazníku.

1.Úroveň aktivity:

Chlapec je bez výraznější aktivity, obvykle sedí na místě.

2.Oblíbenost mezi dětmi – sociabilita:

Ne všemi dětmi je oblíben, protože jim ubližuje.

3.Pomočování:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepomočuje se.

4.Pokálení:

Nemá potíže s udržováním osobní hygieny, nepokálí se.

5.Špatná koncentrace:

Chlapec se špatně koncentruje při jakékoliv hře.

6.Malé sebeovládání, těžká ovladatelnost:

Chlapce je často obtížné zvládat, je letargický a nereaguje na pokyny učitelky.

7.Vyžadování si pozornosti:

Chlapec nevyžaduje pozornost ze strany učitelky.

8.Nejasná řeč:

Chlapec občas mluví nesrozumitelně.

9.Neochota mluvit:

Chlapec nerad hovoří s dospělými, komunikuje pouze s vybranou skupinou dětí.

10.Emoční labilita, malé sebevědomí:

Chlapec nemívá výkyvy v emocích, nevzteká se.

11.Odtahování se od dětí:

Chlapec není vždy ochotný hrát si s dětmi, raději si hraje sám se svou hračkou.

12.Emocionální problémy:

Občas fňuká, že mu kamarád sebral hračku.

13.Přecitlivělost:

Občas se stane, že ho vyvede z rovnováhy maličkost, ale není problém si vše vysvětlit a problém vyřešit.

14.Bitky:

Občas se stane, že chlapec začne ostatní děti bezdůvodně kopat.

15.Toulání se:

Chlapec často hledí do prázdna nebo bezcílně bloumá. Někdy je obtížné „přivolat“ ho zpět.

16.Vyrušování a úmyslná nespolupráce:

Občas děti při hře vyrušuje, nechce si hrát.

17.Trápí se, je nešťastný, smutný:

Chlapec jen málokdy pláče nebo vypadá nešťastně.

18.Dítě trápí ostatní:

Nemá zvláštní potřebu trápit ostatní děti a posmívat se jim.

19.Odstup od učitelky:

Chlapec má velký citový odstup od učitelek, prakticky s nimi nekomunikuje.

20.Destruktivita:

Nemá destruktivní sklony, pokud něco rozbije, tak z důvodu, že mu kamarád nepůjčil hračku.

21.Úzkost a ustrašenost:

Bojí se neznámého, je mu třeba věci a situace, které nastanou, více a podrobněji vysvětlovat.

22.Zvyky a návyky:

Žádný z uvedených zvyků se u chlapce nevyskytuje.

Závěr:

Z pozorování chování a jeho vyhodnocení vyplývá, že chlapec vykazuje potíže v emocionální oblasti. Nebývá přecitlivělý, spíše letargický. Často bloumá očima po třídě nebo z okna. Na pokyn učitelky zareaguje až po několikanásobném opakování. Je samotář, nejraději si hraje sám a nebo jen s vybranými dětmi. Jediné co ho vyvede z míry, je změna denního režimu v MŠ, změna učitelky. Nelze jednoznačně soudit, jestli na jeho chování má vliv prostředí ve kterém žije, úzkostná a přecitlivělá matka nebo je jeho chování ovlivněno jeho vrozeným temperamentem.

6. Závěry výzkumu

Předpoklady – závěr

A) předpoklad, že děti z rozvedené nebo nefunkční rodiny budou mít časté emocionální problémy spojené s přecitlivělým jednáním se potvrdil u více než poloviny zkoumaných dětí. Dítě potřebuje zázemí, lásku a oporu obou rodičů a bez tohoto citově strádá.

B) tento předpoklad se naplnil u dvou případů, ale nejvýrazněji u případu malého Davídka, který vyrůstá pouze s matkou a nemá v blízkosti žádný mužský vzor.

C) předpoklad se potvrdil, u dětí, u kterých prarodiče vypomáhají s výchovou, tito jsou zobrazeni na každé kresbě, a vždy v pozitivním stylu.

D) tento předpoklad se potvrdil částečně. V kresbě je sice patrné, jak si děti podvědomě přejí úplnou rodinu a na obrázku nakreslí i člena rodiny, který s nimi nežije. Ale citovou deprivací plynoucí z rozvodu trpí dle mého soudu dvě děti z celkového počtu zkoumaných.

Závěr:

Ve své práci jsem se zabývala rodinou a jejím současným problémem, jakým je dnes bezesporu rozpad rodiny a jeho důsledky, které s sebou přináší. Kladla jsem si i takové otázky, jestli může rozvod dětem nějak prospět? Děti mohou rozchodem rodičů získat hlavně to, že zeslábne, nebo dokonce zcela vymizí nepřátelství mezi rodiči. Ale zeptáte-li se dětí, jejichž rodiče se rozešli a ukončili tak napjatý a nepřátelský vztah, zda by pro ně bylo lepší, kdyby rodiče zůstali spolu, děti odpovědí, že ano.

Můj výzkum byl soustředěn pouze na malý vzorek dětí z rozvedených rodin nebo z rodin žijících pouze s jedním rodičem, proto závěry nelze zobecňovat. Při pozorování dětí jsem setkala jak s dětmi emočně vyrovnanými, kterých se rozvod na první pohled nedotkl, tak s dětmi přecitlivělými a bojácnými s malou sebedůvěrou. Do svých obrázků začarovaných rodin všichni společně „vepsaly“ svá přání. Žít v úplné rodině nebo svou neúplnou rodinu pečlivě chránit.

Seznam použité a citované literatury

Boudon, R. a kol.: Sociologický slovník, Olomouc, Univerzita Palackého 2004, ISBN 80-244-0735-3

Fialová, L. a kol.: Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000, ISBN 80-80850-87-7

Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí, Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-888

Helus, Z.: Sociální psychologie pro pedagogy, Praha, Grada 2007, ISBN 978-80-247-1168-3

Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Slon, 1997. ISBN 80-8629-19-9.

Možný, I.: Moderní rodina, mýty a skutečnosti, Brno: Blok, 1990, ISBN 80-7029-018-8

Možný, I.: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství 2006, ISBN 80-86429-58-X

Možný, I.: Sociologie rodiny, Praha Slon, 1999, ISBN 80-85850-75-3

Průcha J, a kol.: Pedagogický slovník, Praha, Portál 2004, ISBN 978-80-7367-416-5

Singly, F. de: Sociologie současné rodiny, Praha Portál 1999, ISBN 80-7178-249-1

Somr M.: Úvod do metodologie a metod výzkumu, České Budějovice 2006, ISBN 80-7040-903-7

Šmelová, E.: Mateřská škola – teorie a praxe I, Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, ISBN 80-244-0945-8

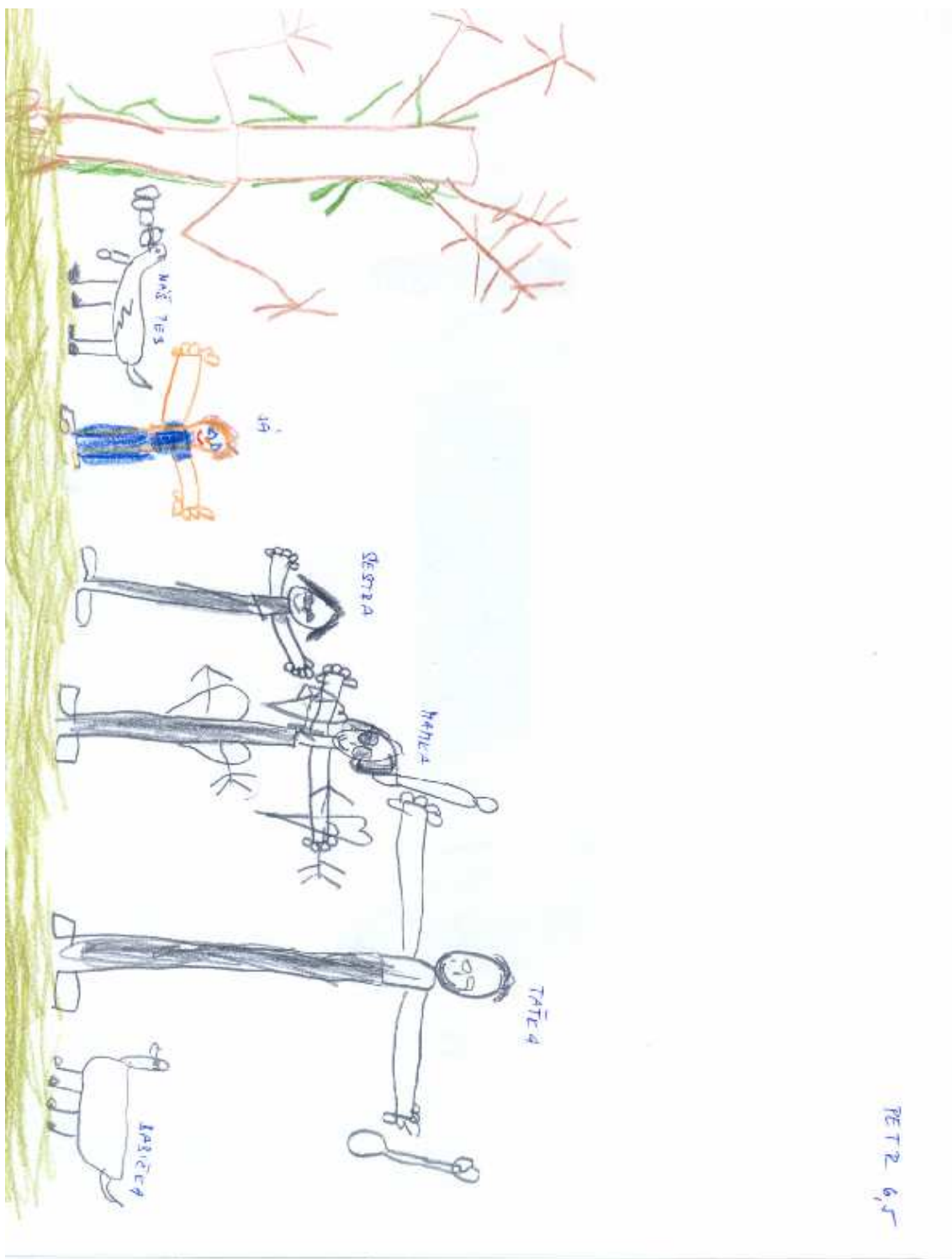
Vágnerová, M.: Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří, Praha, Portál, 2000, ISBN 80-7178-308-0

Elektronické zdroje:

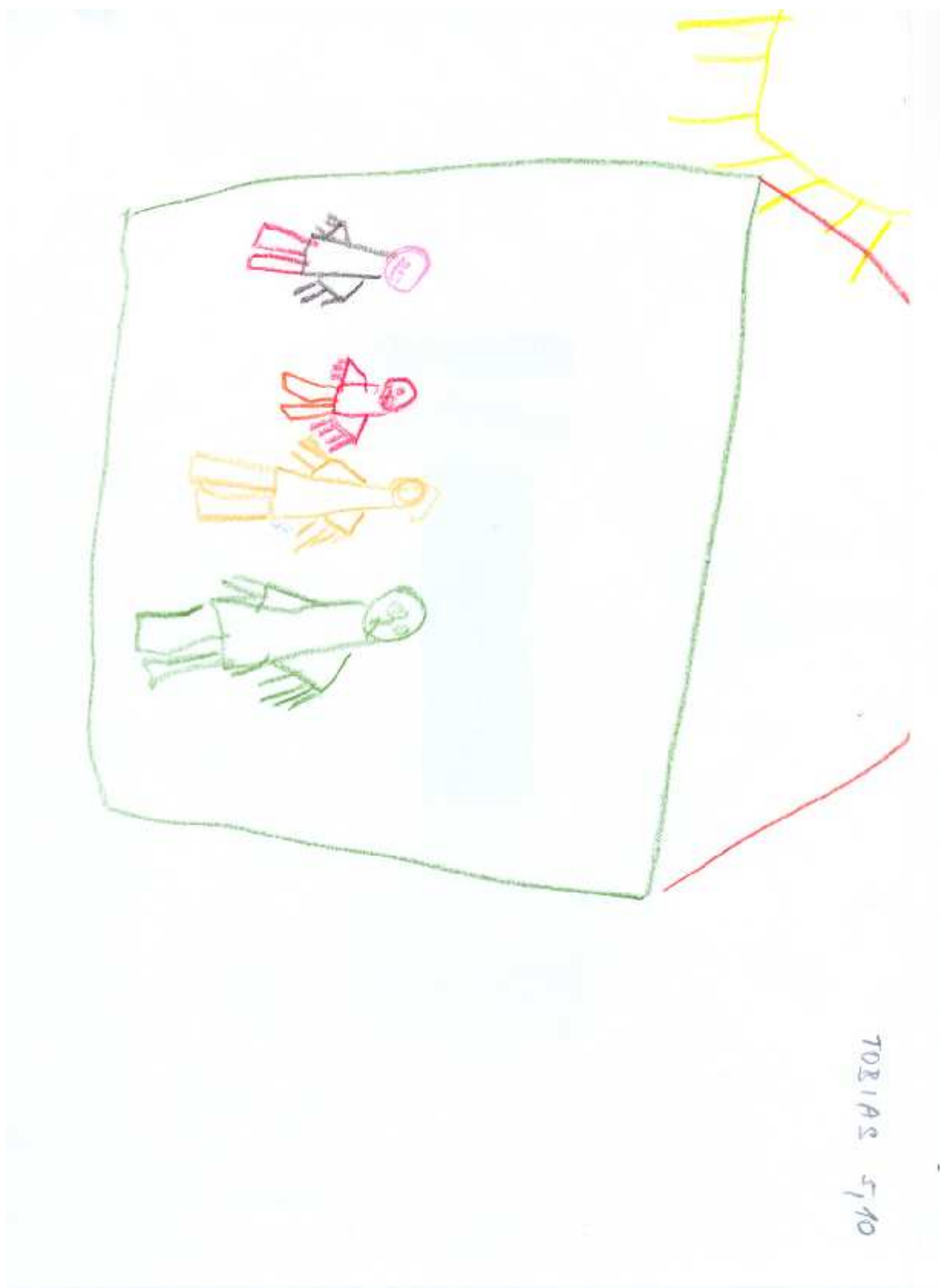
1. Ryšánková, M.: Psychologie dnes, 22.11.2002, online dostupné na <http://www.rodina.cz/clanek2859-2860.htm>
2. Šmolka, P.: Soužití bez svatby. 19. 4. 2002 [cit. 2002-10-21, s. 1-5], online dostupné na <http://www.rodina.cz>.
3. Vztahy mezi druhem a družkou. 15. 5. 2002 [cit. 2002-10-21, s. 1], online dostupné na <http://www.epravo.cz>

PŘÍLOHY:

příloha č.1

Příloha č. 2

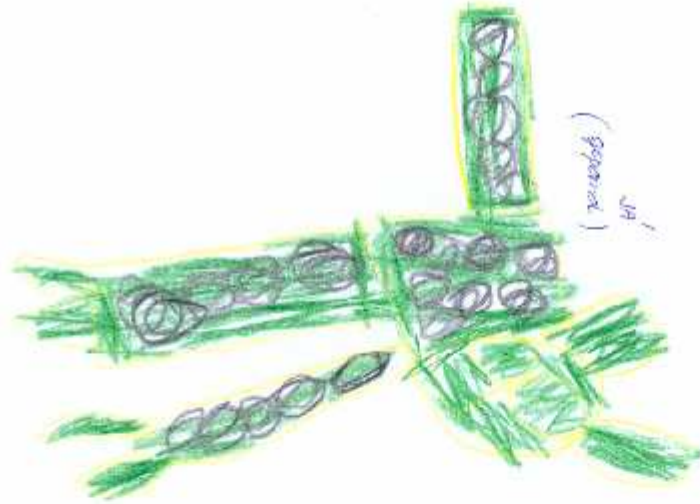

TOBIAS 5,10

Příloha č. 3

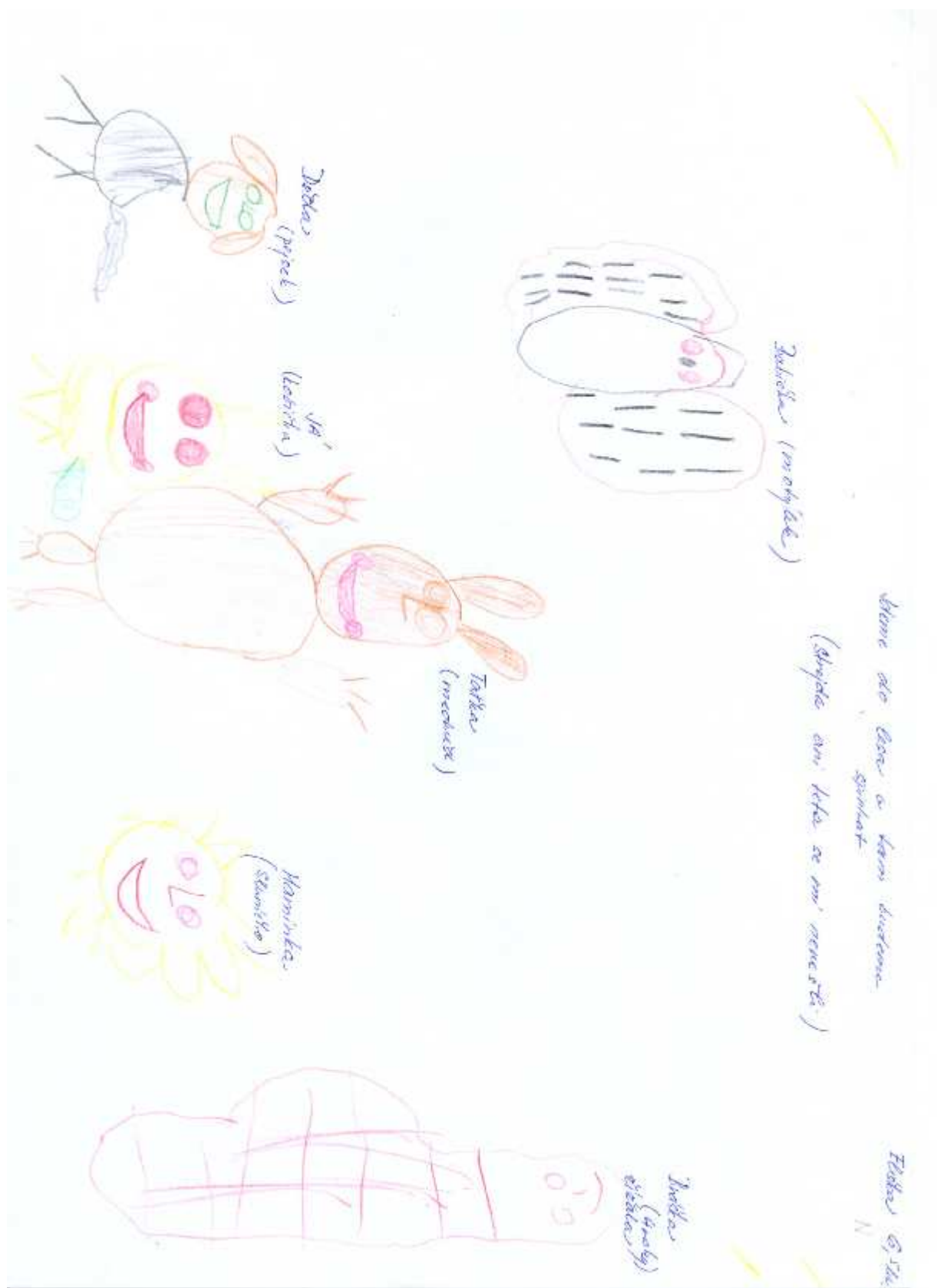
Příloha č. 4

idem in prothalli,
a prothalli

Dreyfus 1911

Příloha č. 5

Příloha č. 6

Příloha č. 7 „Pozorovací schéma chování“

Dotazník

Níže je uveden seznam příkladů chování které děti často projevují. Pro každou položku vyznačte křížkem ten popis chování, který se k dítěti v současnosti nejvíce hodí. Pokud máte určité pochybnosti, vyberte tu alternativu chování, kterou je možné pozorovat nejčastěji. Další podrobnosti, jak dotazník vyplňovat jsou uvedeny na str.11 v příručce.

Součet		Součet	
1	Přijíždí aktivně, i tehdy, když má sedět u jídla nebo v jiných podobných situacích trvajících déle než pět minut, je stále v pohybu.	☐	
	Velkou vysokou aktivitu, není schopen vydržet sedět, když je to nutné.	☐	
	Bez výraznější aktivity, obvykle vydrží sedět, když je to nutné.	☐	
	Nedostatečná aktivita, sklon k letargii.	☐	☐
2	Zdá se, že je ostatními dětmi oblíben (a).	☐	
	Některé děti ho (ji) nemají rádi.	☐	
	Většina dětí ho (ji) nemají rádi.	☐	☐
3	Nikdy neb zřídka se pomoci během dne (méně než jednou za týden).	☐	
	Pomocí se během dne jednou až dvakrát za týden.	☐	
	Pomocí se během dne třikrát nebo vícrát za týden.	☐	☐
4	Úplně ovládá své fyziologické potřeby, nikdy se nepokaká.	☐	
	Občas se pokaká, ne však častěji, než jednou týdně.	☐	
	Pokaká se i třikrát týdně.	☐	☐
5	Těžko se při stolní hře koncentruje déle než několik minut.	☐	
	Občas se těžko koncentruje, je pro něj někdy těžké soustředit se na stolní hru.	☐	
	Dobře koncentruje svoji pozornost, vydrží hrát stolní hru deset a více minut.	☐	☐
6	Často je obtížné ho (ji) zvládat a usměrňovat. Problémy, jako vzdorovitost, neposlušnost, vyrušování při skupinových činnostech se vyaknyjí téměř každý den.	☐	
	Občasná vzdorovitost, neposlušnost a vyrušování při společných činnostech, případně těžkosti při jeho (její) ovládní.	☐	☐
	Lehké usměrňování a ovládní.	☐	☐
7	Pouze výjimečně si vyžaduje zvýšenou pozornost.	☐	
	Občas vyžaduje značnou pozornost, ale umí pracovat a hrát si nezávisle na ní.	☐	☐
	Často si vyžaduje pozornost (č. vyžaduje pomoc, radu, stále chodí za učitelí).	☐	☐
	Pokud dítě ještě neumí mluvit nebo mluví jiným jazykem otázky 8 a 9 vynásobte.		
8	Koktavost, zadřívání, špatná výslovnost.	☐	
	Někdy nejasná řeč.	☐	
	Jasná srozumitelná řeč.	☐	☐
9	a) Učitelí	☐	
	b) Děti	☐	
	Klidně hovoří s	☐	☐
	Jistě neochota hovořit s	☐	☐
	Nechce nebo velmi neochotně hovoří s	☐	☐
10	Nemáva záchvaty zuřivosti.	☐	
	Občas má záchvaty zuřivosti (trvají několik minut).	☐	
	Má časté záchvaty zuřivosti, kdy křičí, kope nebo zcela ztrácí sebekontrolu.	☐	☐
			Součet na stránku ☐

<p>11 Často si hraje s ostatními dětmi, je velmi sociabilní. ☐</p> <p>Občas neochotný hrát si s jinými dětmi, ale dokáže se zapojit. ☐</p> <p>Jen výjimečně nebo nikdy si nehraje s jinými dětmi, má tendenci je ignorovat. ☐</p>		<p>17 Jen zřídka plače nebo vypadá nešťastně (když má hlad, hněvá se nebo je nemocný). ☐</p> <p>Někdy se trápí delší dobu. ☐</p> <p>Často se trápí většinu dnů nebo dlouhá období. ☐</p>		
<p>12 Velmi často fňuká, stěžuje si a nařká. ☐</p> <p>Občas fňuká, stěžuje si a nařká, ale ne denně. ☐</p> <p>Jen zřídka nebo téměř nikdy nenařká, nefňuká a nestěžuje si. ☐</p>		<p>18 Často se posmívá nebo provokuje ostatní děti. ☐</p> <p>Občas se posmívá nebo provokuje ostatní děti. ☐</p> <p>Zřídka se posmívá nebo provokuje ostatní děti. ☐</p>		
<p>13 Značně přecitlivělý(á), lehko se nechá vyvést z rovnováhy (když např. spadne, do něčeho narazí, změní prostředí nebo si zašpiní ruku). ☐</p> <p>Někdy je značně vyveden(a) z rovnováhy kvůli maličkostem. ☐</p> <p>Není přecitlivělý(á) těžko se vyvede z rovnováhy. ☐</p>		<p>19 Citově má velký odstup od učitelů. ☐</p> <p>Citově má velký odstup od učitelů, ale reaguje pozitivně na jednoho dospělého. ☐</p> <p>Citově reaguje na všechny učitele. ☐</p>		
<p>14 Jen výjimečně se pere, kope nebo bije ostatní děti. ☐</p> <p>Občas se pere, kope nebo bije ostatní děti. ☐</p> <p>Často (nejméně jednou za den) se pere, kope nebo bije ostatní děti, aniž byl vyprovokován. ☐</p>		<p>20 Jen výjimečně ničí hračky nebo zařízení. ☐</p> <p>Příležitostná destruktivita (např. házení, třískání a bouchání do věcí). ☐</p> <p>Častá úmyslná destruktivnost. ☐</p>		
<p>15 Hodně času stráví tím, že hledí do prázdna nebo bezcílně bloumá. ☐</p> <p>Občas hledí do prázdna nebo bezcílně bloumá. ☐</p> <p>Často se něčím zabaví, jen výjimečně hledí do prázdna nebo bezcílně bloumá. ☐</p>		<p>21 Značná ustrašenost, projevuje výrazné reakce strachu. ☐</p> <p>Mírná ustrašenost, jeden nebo dva příznaky strachu. ☐</p> <p>Jen výjimečně se bojí a to velmi mírně. ☐</p>		
<p>16 Často vyrušuje děti ve hře nebo v práci (kazí hru, rozkazuje ostatním). ☐</p> <p>Občas vyrušuje děti ve hře nebo v práci. ☐</p> <p>Velmi zřídka ve hře, malování nebo jiném zaměstnání. ☐</p>		<p>22 <i>Prosím zhodnoťte výskyt každého z uvedených návyků:</i> 0 nikdy 1 občasně krátkodobý výskyt 2 vyskytuje se často</p> <p>Kolébání se na místě ☐</p> <p>Cumlání si prstů ☐</p> <p>Pití z láhve ☐</p> <p>Masturbace ☐</p> <p>Cumlání si vlasů ☐</p> <p>Bouchání hlavou ☐</p> <p>Jiné ☐</p>		
				Součet na stránku <input type="text"/>

Příloha č.8 ukázky obrázků dětí z tzv. funkčních rodin

